

STAVOVI STUDENATA PRAVA PREMA KAZNENOM PRAVNOM SUSTAVU

*Prof. dr. sc. Marina Ajduković**

*Barbara Herceg, mag. iur.***

*Ivana Radić, mag. iur.****

*Ante Novokmet, mag. iur.*****

*Ivan Vukušić, mag. iur.******

UDK: 343.1-057.87

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: srpanj 2011.

U radu su prikazani stavovi studenata pravnih fakulteta u Osijeku (N = 100), Splitu (N = 90) i Zagrebu (N = 172) prema kaznenom pravnom sustavu. U istraživanju je korištena Skala stavova prema kaznenopravnom sustavu od 28 tvrdnji koje se odnose na stav prema zakonima i kaznenoj politici, policiji, državnom odvjetništvu, sucima i braniteljima/odvjetnicima. Pokazalo se da studenti prava imaju općenito blago negativan stav prema kaznenom pravnom sustavu. Najkritičniji su prema policiji, a najskloniji državnom odvjetništvu i sucima. Uvid u rezultate pokazuje da je kod značajnog broja tvrdnji Skale stavova prema kaznenom pravnom sustavu (15 od 28) više od trećine studenata prava, sudionika istraživanja, izrazilo neutralan stav, odnosno da se sa sadržajem te tvrdnje niti slažu niti ne slažu. Tom aspektu posvećena je posebna pozornost pri analizi i raspravi rezultata. Na kraju rada prikazane su daljnje mogućnosti istraživanja u ovom području.

Ključne riječi: kazneni pravni sustav, studenti prava, stavovi.

* Dr. sc. Marina Ajduković, profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

** Barbara Herceg, mag. iur., asistentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Osijeku, Trg Stjepana Radića 13, Osijek

*** Ivana Radić, mag. iur., znanstvena novakinja Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, Domovinskog rata 8, Split

**** Ante Novokmet, mag. iur., asistent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Osijeku, Trg Stjepana Radića 13, Osijek

***** Ivan Vukušić, mag. iur., znanstveni novak Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, Domovinskog rata 8, Split

1. UVOD

Kazneno pravo kao pravna disciplina koja se u širem smislu odnosi na “skup pravnih normi koje određuju sadržaj i opsege ovlasti države na kažnjavanje”¹ privlači pozornost različitih skupina znanstvenika iz područja društvenih znanosti. Polazeći od toga da je svrha kaznenog prava “zaštita zajedničkog života ljudi u društvu”² te da kao takvo ima i represivni i preventivni značaj ne iznenađuje da mnoga sociološka, kriminološka i socijalnopsihološka istraživanja imaju u fokusu njegove različite aspekte. Jedno od područja istraživanja koje ima posebno dugu tradiciju, pogotovo u anglosaksonskim zemljama, jesu istraživanja stavova prema različitim aspektima kaznenog pravnog sustava. Tako je prije 50 godina, odnosno 1961. godine, *Criminal Law Review* posvetio cijeli broj člancima o stavovima javnosti o kaznenom pravu. Tomu je prethodila duga tradicija Gallupovih istraživanja (*Gallup polls*) koja su počela 1937. godine, a već od drugog vala istraživanja (1938. godine) uvedena su pitanja o stavovima prema smrtnoj kazni i tjelesnom kažnjavanju. To je bio početak duge tradicije istraživanja stavova u tom području.³

Uvid u istraživanja stavova koja su se u tom području razvijala od tadašnjih dana do danas pokazuje da su najčešće usmjerena na:

1. stavove prema nekim specifičnim zakonskim normama, odnosno stavove prema reguliranju nekih ponašanja kao kažnjivih⁴
2. stavove prema tijelima državnog pravosuđa⁵

¹ Novoselec, P., *Opći dio kaznenog prava* (drugo izmijenjeno izdanje), Pravni fakultet, Zagreb, 2007., str. 1.

² *Ibid.*, str. 5.

³ Vidi više u: Walker, N.; Hough, M., *Public attitudes to sentencing*, Cambridge Studies in Criminology, Gower, Aldershot, 1988., str. 2 - 3.

⁴ Noviji primjeri su istraživanja stavova prema zakonima koji reguliraju zločine iz mržnje. Vidi Johnson, S. D.; Beyers, B. D., *Attitudes toward hate crimes*, Journal of Criminal Justice, vol. 31, br. 3, 2003., str. 227 - 235.

⁵ Najpopularnija su istraživanja stavova prema policiji koja su važna zbog nekoliko razloga. Tako npr. javnost je korisnik usluga policije i njezin doživljaj rada policije vrlo je važan. Uz to, pozitivna slike policije bitna je za djelotvorno funkcioniranje policije i suradnju građana s policijom. Vidi Cao, L.; Stack, S.; Sun, Y., *Public attitudes toward the police: A comparative study between Japan and America*, Journal of Criminal Justice, vol. 26, 1998., str. 279 - 289.

3. stavove prema kaznama koje se izriču počiniteljima kaznenih djela⁶ i prema djelotvornosti penalnog sustava.

Sudionici tih istraživanja kreću se u širokom rasponu - od građana, odnosno javnog mnijenja, djelatnika pravosuđa⁷, osuđenih, žrtava...

1.1. Važnost istraživanja stavova

U suvremenoj socijalnoj psihologiji stav se definira kao vrednovanje ljudi, predmeta ili ideja⁸, odnosno kao psihološka tendencija koja se izražava vrednovanjem nekog objekta uz određeni stupanj sklonosti ili nesklonosti.⁹ Danas se smatra da se i iskustva koja dovode do nekog stava i njegova očitovanja mogu podijeliti u tri komponente - kognitivnu, afektivnu i ponašajnu. Kognitivna komponenta sastoji se od znanja i uvjerenja o objektu stava, afektivna komponenta sadržava emocije i osjećaje, a ponašajna komponenta obuhvaća vidljivo ponašanje ili spremnost na odgovarajuće postupke prema objektu stava.

Iako odnos pojedinih komponenti stava nije jednostavan i jednoznačan, povezanost stavova s ponašanjem je nedvojbeno.¹⁰ Suvremene teorije (npr. model MODE) pretpostavljaju da stavovi mogu utjecati na ponašanje preko svjesnih implikacija koje stavovi imaju na ponašanje ili automatskim selektivnim procesiranjem za stav bitnih informacija. Naime, pokazalo se da stavovi utječu na individualnoj razini na sve faze procesa obrade informacija - na percepciju, pažnju, pamćenje, dosjećanje i mišljenje. No, treba uvijek imati na umu da su stavovi samo jedna od odrednica ponašanja.

⁶ Npr. istraživanje stavova javnog mnijenja prema obveznom tretmanu spolnih nasilnika u lokalnoj zajednici u odnosu na zatvorsku kaznu. Vidi Brown, S., *Public attitudes toward the treatment of sexual offenders*, Legal and Criminological Psychology, vol. 4, 1999., str. 239 - 252.

⁷ Npr. istraživanje stavova samih policajaca o opravdanosti upotrebe sile pri intervencijama. Vidi Barrett, K. J.; Haberfeld, M.; Walker, M. C., *A comparative study of the attitudes of urban, suburban and rural police officers in New Jersey regarding the use of force*, Crime, Law and Social Change, vol. 52, 2009., str. 159 - 179.

⁸ Vidi Aronson, E.; Wilson, T. D.; Akert, R. M., *Socijalna psihologija* (četvrto izdanje), Mate d.o.o., Zagreb, 2005.

⁹ Vidi Bohner, G., *Stavovi*. U: Hewstone, M.; Stroebe, W. (ur.), *Uvod u socijalnu psihologiju. Europske perspektive*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 195 - 234.

¹⁰ Vidi Myers, D. G., *Social psychology* (sixth edition), McGraw-Hill, Boston, 1999.

1.2. Specifičnost istraživanja stavova u području kaznenog zakonodavstva

Kao što je uvodno navedeno, važno područje istraživanja stavova u području kaznenog prava je istraživanje stavova prema kaznama i kažnjavanju. Izvrstan pregled tih istraživanja dao je 2004. Payne sa suradnicima.¹¹ Njihova analiza radova na tom području pokazuje da su istraživanja najčešće usmjerena na (1) uvjerenja kako počinitelji trebaju biti kažnjeni, (2) zbog čega trebaju biti kažnjeni te (3) koji čimbenici su povezani odnosno utječu na stavove o kažnjavanju. Također upozoravaju da istraživanje stavova prema kažnjavanju treba razlikovati od istraživanja stavova prema presuđivanju. Istraživanja stavova prema kažnjavanju uključuju istraživanja koja se fokusiraju na vjerovanja *zašto* individue moraju biti kažnjene, dok se istraživanja stavova prema presuđivanju fokusiraju na to *kako* individue trebaju biti presuđene.

Polazeći od diskursa sociologije prava, navode da poznavanje stavova građana prema kaznama koje se izriču počiniteljima kaznenih djela pomaže boljem razumijevanju društva u cjelini. Njihovo je mišljenje da je krucijalno teorijsko pitanje reflektira li kazneni zakon neke zajednice socijalne norme ili služi nekim drugim funkcijama koje se slučajno podudaraju s tim normama.

No dok istraživanja stavova prema specifičnim aspektima kaznenog prava imaju dugu tradiciju, istraživanja stavova prema kaznenom sustavu u širem smislu, odnosno kao cjeline postojećih zakona, načina njihove primjene i djelovanja državnih pravosudnih tijela (policija, državno odvjetništvo, sudovi) vrlo su rijetka. Jedno od prvih takvih istraživanja provele su T. A. Martin i E. S. Cohn.¹² Suočene s izazovom istraživanja kaznenog pravnog sustava kao jedinstvene cjeline koja ima složenu strukturu, a objedinjuje različite aspekte, pošle su od toga da su najvažniji aspekti kaznenog pravnog sustava zakoni i kaznene politike te uloga koju ima policija, državni odvjetnici, suci, porota i branitelji. Drugi aspekt od kojeg su krenule u konceptualizaciji istraživanja stavova prema kaznenom pravnom sustavu bila su načela pravednosti, kompetentnosti i integriteta (nepovredivosti i poštenja). Pri tome naglašavaju važnost

¹¹ Payne, B.; Gainey, R.; Triplett, R.; Danner, M., *What Drives Punitive Beliefs: Demographic Characteristics and Justifications for Sentencing*, Journal of Criminal Justice, vol. 32, br. 3, 2004., str. 195 - 206.

¹² Martin, T. A.; Cohn, E. S., *Attitudes toward the criminal legal system: Scale development and predictors*, Psychology, Crime & Law, vol. 10, 2004., str. 367 - 391.

pravednosti za koju su prethodna istraživanja pokazala da je ključni aspekt po kojem javnost procjenjuje pravni sustav. Naime, temeljem većeg broja empirijskih istraživanja pokazalo se da su ljudi koji osjećaju da je postupak prema njima bio pošten spremniji poštovati zakone od ljudi koji osjećaju da je postupak prema njima bio nepošten. Bitan doprinos u ovom području dali su Lind i Tyler¹³ sa suradnicima koji su empirijski pokazali da je proceduralna pravednost značajniji čimbenik od pravednosti ishoda na zadovoljstvo ljudi koji su imali iskustvo s pravosudnim sustavom. Smatraju da je ključni aspekt koji utječe na oblikovanje stavova javnosti prema pravosuđu vrednovanje pravednosti postupaka koje koristi policija i sudovi. Percepcija integriteta i poštenja pravosudnih djelatnika također utječe na stav javnosti prema pravosuđu u cjelini.

Mnoge nacionalne i međunarodne studije ispitivale su stavove javnog mnijenja prema adekvatnosti kažnjavanja i drugim aspektima kaznenog pravnog sustava. Najviše istraživanja iz tog područja provedeno je u SAD-u, Kanadi, Australiji i Velikoj Britaniji.¹⁴ Niz studija pokazao je da je povjerenje u kazneni sustav relativno slabo, pogotovo kad se govori o odmjeravanju kazne za koju približno 70 do 80 % javnosti smatra da je preblaga.¹⁵

Posebno je važna spoznaja da su oni koji su imali bolje znanje o trendovima kretanja kriminala, ishodima kaznenog postupka i o praksi donošenja sudskih odluka imali i više povjerenja u kazneni pravni sustav. Tako je npr. analiza podataka British Crime Surveya (BCS) iz 1998. pokazala da su oni koji znaju manje o kretanju i pojavnim oblicima delinkventnog ponašanja mladih nezadovoljni kaznama, odnosno odgojnim mjerama koje se izriču mladima u sukobu sa zakonom.¹⁶

Istraživanja u ovom području važna su zbog toga što se, saznajući kako građani izražavaju i obrazlažu svoje stavove o kaznenoj politici i kažnjavanju,

¹³ Lind, E. A.; Tyler, T. R., *The social psychology of procedural justice*, Plenum Press, New York, 1992.

¹⁴ Roberts, J. V., *Public confidence in criminal justice in Canada: A comparative and contextual analysis*, Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice, vol. 49, br. 2, 2007., str. 153 - 178.

¹⁵ Jones, C.; Weatherburn, D., *Public confidence in the NSW criminal justice system: A Survey of the NSW public*, The Australian and New Zealand Journal of Criminology, vol. 43, 2010., str. 506 - 525.

¹⁶ Mattinson, J.; Mirrlees-Black, C., *Attitudes toward crime and criminal justice: Findings from the 1998 British Crime Survey*, Home Office Research Study No. 200, Home Office, London, 2000.

stječu spoznaje o tome koliko su educirani u različitim aspektima kaznenog pravnog sustava. Riječ je o području tzv. pravne socijalizacije (socijalizacija stavova prema pravom sustavu) čija istraživanja imaju dugu tradiciju.¹⁷

Ispitivanja stavova stručnjaka također mogu pomoći pri identificiranju skupina onih koji upravo zbog svojih stavova trebaju dodatne informacije i pripremu (uključujući uvid u utemeljenost postojećih stavova) pri uvođenju nekih novih mjera ili intervencija u pravosudni sustav. Nadalje, kako stavovi mogu utjecati na ponašanje preko svjesnih implikacija koje imaju na ponašanje ili automatskim selektivnim procesiranjem za stav značajnih informacija, zanimljivo je vidjeti kakvi su stavovi pojedinih sudionika kaznenog procesa koji bi mogli utjecati na njihovo odlučivanje. Naravno, istraživanja stavova ne daju uvid u ponašanje u stvarnim situacijama, no ipak upućuju na kognitivnu i emocionalnu osnovu ponašanja pri donošenju odluka.

Kad su u fokusu studenti prava kao sudionici ovakvih istraživanja, mogu su dobiti značajne spoznaje za unapređenje procesa tzv. profesionalne socijalizacije i razvoj kompetencija koje uz znanja i vještine uključuju i profesionalne vrednote.

2. CILJ I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Podaci prikazani u ovom radu prikupljeni su u okviru šireg istraživanja stavova studenata prema kaznenom sustavu, njihovim uvjerenjima u pravedni svijet, razini rizičnosti njihova ponašanja te neposrednim iskustvima s pravosudnim sustavom. Istraživanje je bilo potaknuto istraživanjem provedenim u Sjedinjenim Američkim Državama¹⁸, koje je u uvodu detaljnije opisano. U širem

¹⁷ Grupa stručnjaka sa Sveučilišta u Chicagu još je 1961./1962. proučavala socijalizaciju djece prema pravnom sustavu, istražujući stavove prema policiji, vrhovnom sudu i pravednosti zakona na uzorku od 9000 učenika osnovnih škola. Pokazalo se da djeca niže srednje klase bolje vrednuju policiju od djece iz više klase i niže klase, što je pripisano socijalizacijskom utjecaju i stavovima njihovih roditelja. Također se pokazalo da se s dobi povećavaju razlike između dječaka i djevojčica, odnosno da djevojčice imaju pozitivnije stavove prema svim ispitivanim aspektima pravosudnog sustava. Vidi Torney, J. T., *Socialization attitudes toward the legal system*, Journal of Social Issues, vol. 27, 1972., str. 137 - 156.

¹⁸ Martin; Cohn, *op. cit.* u bilj. 12, str. 367 - 391.

istraživanju sudjelovalo je 598 studenata i to sa studija prava, socijalnog rada i psihologije. U fokusu ovog rada su stavovi studenata pravnih fakulteta ($N = 362$). Istraživanje je provedeno u proljeće 2010. godine.

Istraživanje su pripremili i proveli pod vodstvom nositeljice kolegija "Sudska psihologija" znanstveni novaci i asistenti pravnih fakulteta u Splitu i Osijeku, polaznici Poslijediplomskog doktorskog studija iz pravnih znanosti - smjer kaznenopravnih znanosti kao dio svojih nastavnih aktivnosti na doktorskom studiju.

Specifični cilj ovog rada je prikazati stavove studenata prava prema kaznenom pravnom sustavu. Navedeni cilj se operacionalizira kroz dva istraživačka problema:

1. Usporediti opći stav prema kaznenom pravnom sustavu studenata prava u odnosu na studente socijalnog rada i psihologije.

Hipoteza: Studenti prava će imati pozitivniji stav prema kaznenom pravnom sustavu od studenta psihologije i socijalnog rada.

2. Usporediti i prikazati stavove studenata na trima pravnim fakultetima - u Osijeku, Splitu i Zagrebu - prema pojedinim aspektima kaznenog pravnog sustava.

Hipoteza: Studenti prava s različitih pravnih fakulteta u Hrvatskoj međusobno se ne razlikuju s obzirom na stavove prema različitim aspektima kaznenog pravnog sustava.

2.1. Uzorak

Ciljna skupina istraživanja su studenti pravnih fakulteta. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 362 studenata 3. i 4. godine pravnih fakulteta u Osijeku, Splitu i Zagrebu:

- Studenti Pravnog fakulteta u Osijeku. U istraživanju je sudjelovalo 100 studenata sa sljedećih godina studija: s 3. godine ($N = 43$) te s 4. godine ($N = 57$).¹⁹ Od toga je 33 mladića (33 %) i 67 djevojaka (67 %). Raspon dobi sudionika je od 21 do 30 godina ($M = 23,21$; $SD = 1,43$). Prosječna

¹⁹ Samo je u uzorku osječkih studenata bilo studenata s 5. godine studija, i to njih dvoje. S obzirom da je riječ o zanemarivo malom broju, u daljnjim obradama priključili smo ih studentima 4. godine studija.

dob mladića ($M = 22,91$; $SD = 0,95$) i djevojaka ($M = 23,37$; $SD = 1,61$) gotovo je identična ($t = 1,51$; $p > 0,05$).

- Studenti Pravnog fakulteta u Splitu. U istraživanju je sudjelovalo 90 studenata Pravnog fakulteta u Splitu sa sljedećih godina studija: s 3. godine ($N = 65$) te s 4. godine ($N = 25$). Od toga je 26 mladića (29 %) i 64 djevojaka (71 %). Raspon dobi sudionika je od 21 do 32 godine ($M = 22,97$; $SD = 1,48$). Prosječna dob mladića ($M = 22,85$; $SD = 1,29$) i djevojaka ($M = 23,02$; $SD = 1,56$) gotovo je identična ($t = 0,49$; $p > 0,05$).
- Studenti Pravnog fakulteta u Zagrebu.²⁰ U istraživanju je sudjelovalo 172 studenta sa sljedećih godina studija: s 3. godine ($N = 124$) te s 4. godine ($N = 48$). Od toga je 57 mladića (33 %) i 115 djevojaka (67 %). Raspon dobi sudionika je od 21 do 33 godine ($M = 23,36$; $SD = 1,95$). Prosječna dob mladića ($M = 22,96$; $SD = 1,68$) i djevojaka ($M = 23,56$; $SD = 2,05$) nije statistički različita ($t = 1,87$; $p > 0,05$).

Usporedbom studenata ovih triju fakulteta na sociodemografskim varijablama definiranim kroz spol, dob, godinu studija, prosjek ocjena, socioekonomski status obitelji utvrđena je razlika samo za prosjek ocjena ($\chi^2 = 49,54$, $p < 0,001$). Pri tome studenti Pravnog fakulteta u Osijeku imaju najviši prosjek. Konkretno, samo 7 % studenata u Osijeku ima prosjek niži od 2,99 u usporedbi s 35 % studenata u Zagrebu i 30 % studenata u Splitu.

U širem istraživanju sudjelovali su i studenti Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu ($N = 139$) i studenti Studija psihologije u Osijeku ($N = 97$), polaznici 3., 4. i 5. godine studija, odnosno studenti završnih godina preddiplomskog i diplomskog studija na tim studijskim grupama. U ovom radu imaju status komparabilne skupine.

2.2. Instrumenti

Podaci relevantni za ovaj rad prikupljeni su upitnikom sociodemografskih podataka te Skalom stavova prema kaznenom pravnom sustavu.

Skala stavova prema kaznenopravnom sustavu predstavlja prilagodbu skale *Attitudes toward the criminal legal system* (ATCLC) autorica Tracy Martin i Ellen

²⁰ Na Pravnom fakultetu u Zagrebu anketu sa studentima proveli su asistenti mr. sc. Marin Bonačić i Zoran Burić.

Cohn²¹ za potrebe istraživanja u Hrvatskoj. Za potrebe ovog istraživanja najprije je prevedena prvotna verzija ATCLC skale od 38 tvrdnji. Doktorski studenti, suautori ovog članka, prvo su je prilagodili našem pravom sustavu. Konkretno, isključene su tvrdnje koje se odnose na porotu, a umjesto njih stavljene su neke tvrdnje koje se odnose na suce porotnike. Izvorna Skala stavova prema kaznenom pravnom sustavu (SKPS) sastojala se od 36 tvrdnji. Početne analize pokazale su da osam tvrdnji ima loše psihometrijske karakteristike (npr. korelacija s ostalim česticama u upitniku je blizu 0 ili je korelacija s ukupnim rezultatom bila vrlo niska), stoga su isključene iz daljnjih analiza. Zanimljivo je napomenuti da su iz završne verzije Skale isključene upravo naknadno unesene tvrdnje koje su se odnosile na suce porotnike.²²

Završna Skala stavova prema kaznenopravnom sustavu (SKPS) sastoji se od 28 tvrdnji, a zadatak sudionika je da na skali od pet stupnjeva procijene za svaku česticu u kojoj se mjeri slažu s njom. Pri tome 1 označava da se uopće ne slažu s njom, a 5 da se u potpunosti slažu. Odgovori na pojedinim tvrdnjama naknadno su transformirani tako da veća vrijednost pokazuje pozitivniji stav prema kaznenom pravnom sustavu. Ova transformacija bila je nužna zbog planiranih parametrijskih statističkih analiza. Tako formiran ukupni rezultat koji se dobiva zbrajanjem odgovora na pojedinim česticama kreće se u rasponu od 28 do 140, pri čemu neutralnu točku (vrijednost 3 - niti se slažem, niti se ne slažem) predstavlja vrijednost 84. Pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) iznosi $\alpha = 0,87$, a prosječna korelacija među česticama iznosi $r = 0,20$.²³

²¹ Martin; Cohn, *op. cit.* u bilj. 12, str. 367 - 391.

²² Napominjemo da su i Tracy Martin i Ellen Cohn, autorice *Attitudes Toward the Criminal Legal System Scale* (ATCLS) reducirale broj tvrdnji na 24.

²³ Sve statističke analize prikazane u ovom tekstu provela je doc. dr. sc. Silvija Ručević, Studij psihologije Filozofskog fakulteta u Osijeku, kao istraživač na projektu "Djeca, mladi, obitelj i socijalni razvoj Hrvatske" koji se vodi pri Pravnom fakultetu u Zagrebu uz financijsku potporu MZOŠ-a.

3. REZULTATI

3.1. Usporedba općeg stava prema kaznenom pravnom sustavu studenata prava u odnosu na studente socijalnog rada i psihologije

Tablica 1. Opći stav prema kaznenom pravnom sustavu studenata prava, socijalnog rada i psihologije (aritmetičke sredine i standardne devijacije)

studij	N	M	SD	Min	Max	F-omjer
pravo	348	74,56	12,37	40	118	17,96**
socijalni rad	139	70,38	10,70	32	95	
psihologija	97	67,14	10,33	31	95	

Rezultati analize varijance (Tablica 1.) pokazali su da se studenti s triju različitih studija - pravo, psihologija i socijalni rad - statistički značajno razlikuju s obzirom na opći stav prema kaznenom pravnom sustavu [$F(2, 582) = 17,96$; $p < 0,001$]. *Post hoc* analizom utvrđeno je da je stav prema kaznenopravnom sustavu najpozitivniji kod studenata prava, a najmanje pozitivan kod studenata psihologije ($p < 0,01$). Tako je potvrđena polazna hipoteza da će studenti prava u odnosu na studente socijalnog rada i psihologije imati pozitivniji stav prema kaznenom pravnom sustavu kao cjelini. Ta hipoteza formirana je temeljem rezultata većeg broja istraživanja koja su pokazala da je bolje znanje povezano s pozitivnijim stavom prema kaznenom pravnom sustavu.²⁴ Bilo je opravdano pretpostaviti da studenti prava imaju bolje znanje o ovom objektu stava od studenata s ostalih studijskih grupa. No, podsjetimo li se da rezultat od 84 predstavlja neutralnu točku, odnosno stav koji pokazuje niti slaganje niti ne slaganje, možemo vidjeti da sve tri skupine studenata imaju negativan stav prema kaznenom pravnom sustavu u cjelini. Pri tome studenti prava blago negativan stav, a studenti psihologije, koji su najkritičniji, imaju umjereno negativan stav.

²⁴ Mattinson; Mirrlees-Black, *op. cit.* u bilj. 16.

3.2. Analiza stavova studenata prava po pojedinim skupinama tvrdnji Skale stavova prema kaznenom pravnom sustavu

Kao što je u uvodu opisano, u konstrukciji ove skale pošlo se od potrebe ispitivanja nekoliko specifičnih objekata stava: stav prema obilježjima zakona i kaznenoj politici, stav prema policiji, stav prema državnim odvjetnicima, stav prema sucima i stav prema braniteljima/odvjetnicima. Drugi aspekt od kojeg se krenulo u konstrukciji skale SKPS bila su načela pravednosti, kompetentnosti i integriteta (nepovredivosti i poštenja).

Polazeći od sadržaja pojedinih tvrdnji napravljena je njihova podjela s obzirom na ova dva kriterija konstrukcije upitnika. Naglašavamo da je riječ o apriornoj podjeli temeljem sadržajne analize tvrdnji koja nije potvrđena faktorskom analizom. Uvid u raspodjelu tvrdnji po ovim aspektima pokazuje da su sadržaji koji se odnose na pojedine aspekte kaznenog pravosudnog sustava dobro zastupljeni te da upitnik dobro zahvaća cjelinu pravosudnog sustava (Tablica 2.).

Tablica 2. Apriorna podjela tvrdnji skale SKPS s obzirom na različite aspekte kaznenog pravosudnog sustava

REDNI BROJ TVRDNJE	pravednost	kompetentnost	integritet	UKUPNO
zakoni i kaznena politika	3, 23	2, 12, 16, 21, 28		7
policija	10, 22	1, 6, 15	5, 13	6
državni odvjetnici	20	1, 11	25	4
suci	7, 24	8, 26	14, 18	6
branitelji/odvjetnici	9, 27	19	4, 17	5

Prije interpretacije podataka prikazanih u tablicama koje slijede, osvrnut ćemo se na rezultate provedenih jednosmjernih analiza varijance za svaku tvrdnju s obzirom na pripadnost studenata pojedinom pravnom fakultetu. Pokazalo se da fakultet odnosno mjesto studiranja ima značajan efekt na dvije čestice: (1) "Većina naših zakona je poštena i pravedna" [$F(2, 356) = 4,03$; $p < 0,05$], i (3) "Veliki broj policijskih službenika je korumpiran i licemjerman" [$F(2, 359) = 5,13$; $p < 0,001$]. *Post hoc* analizom (Games-Howell) utvrđeno je da se studenti Pravnog fakulteta u Zagrebu više slažu s tvrdnjom da je većina

naših zakona poštena i pravedna od studenata Pravnog fakulteta u Osijeku ($p < 0,05$). Također studenti iz Zagreba više se slažu s tvrdnjom da je velik broj policijskih službenika korumpiran i licemjeran od studenata iz Splita ($p < 0,05$). S obzirom da su navedene razlike vrlo male, analizirat ćemo rezultate sumarno za sve studente prava zajedno, neovisno o fakultetu na kojem studiraju.

U tablicama koje slijede prikazana je frekvencija distribucije odgovora za sve studente zajedno po pojedinim skupinama tvrdnji. Pri interpretaciji su odgovori "slažem se" i "izrazito se slažem" objedinjeni, kao i odgovori "ne slažem se" i "uopće se ne slažem". Također su prikazani podaci aritmetičkih sredina i standardnih devijacija odgovora. Kao što je već navedeno, svi su odgovori transformirani tako da veći rezultat ukazuje na pozitivniji stav prema pojedinom aspektu kaznenog pravnog sustava.²⁵ Pri tome aritmetička sredina od 3 predstavlja tzv. neutralnu točku (niti se slažem, niti se ne slažem), dok vrijednosti manje od 3 ukazuju na negativan stav, a vrijednosti veće od 3 na pozitivan stav prema objektu stava, bez obzira na to kako je formulirana pojedina tvrdnja.

3.2.1. Stavovi o zakonima i kaznenoj politici

Stav prema pravednosti zakona očituje se kroz odgovor na tvrdnje 3. i 23. Kod tvrdnje "Većina naših zakona je poštena i pravedna" (3) 39 % studenata sudionika istraživanja ne misli da je većina naših zakona poštena i pravedna, a njih 31 % misli suprotno, odnosno smatra da su zakoni poštene i pravedni. Trećina studenata (30 %) nema prema ovoj tvrdnji izražen stav.

Zakoni koji su trenutačno na snazi doneseni su prema odgovarajućoj proceduri u kojoj se moralo poštovati sve zahtjeve iz Ustava RH²⁶ (čl. 80., čl. 81., čl. 82., čl. 84., čl. 88., čl. 89.). Ocjena o tome jesu li zakoni koji su na snazi poštene i pravedni ovisi o tome što podrazumijevamo pod poštenim i pravednim zakonom. Pošten bi bio onaj zakon koji je u skladu s moralom društva, a pravedan onaj koji je u skladu s određenim konceptom pravde i prema takvom zakonu svatko dobiva ono što mu pripada.²⁷ Ovi pojmovi su apstraktni i teško

²⁵ Tvrdnje kod kojih su napravljene transformacije odgovora u tablicama su označene s R.

²⁶ Ustav RH, pročišćeni tekst, Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010.

²⁷ Šonje, J. (ur.), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 903; 924.

Tablica 3. Distribucija odgovora studenata prava na Skali stavova prema kaznenom pravnom sustavu koji se sadržajno odnose na zakone i kaznenu politiku (1 - Uopće se ne slažem; 2 - Ne slažem se; 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem; 4 - Slažem se; 5 - Potpuno se slažem)

tvrdnja	odgovori (%)					M	SD
	1	2	3	4	5		
2. U našoj državi kazne su u pravilu neučinkovite. (R)	2	12	29	38	19	2,42	1,00
3. Većina naših zakona je poštena i pravedna.	10	29	30	29	2	2,86	1,02
12. Većina naših zakona je učinkovita u zaštiti građana.	10	35	33	20	2	2,67	0,95
16. Postojeći sustav kažnjavanja kriminaliteta je učinkovit u prevenciji kriminala.	17	48	29	5	1	2,23	0,81
21. Naši zakoni su nedorečeni i podložni različitim tumačenjima. (R)	2	13	23	39	23	2,31	1,02
23. Na snazi je mnogo zakona kojima se ograničavaju temeljna ljudska prava i slobode. (R)	6	26	40	23	5	3,06	0,95
28. Izrečena kazna uglavnom odgovara težini počinjenog kaznenog djela.	18	33	33	15	1	2,47	0,98

ih je jednoznačno definirati. Zakoni koji su na snazi prije svega moraju odgovarati potrebama društva u kojem se primjenjuju da bi mogli biti učinkoviti. Studenti u relativno najvećem broju smatraju kako su zakoni nepravedni i nepošteni, znači kritiziraju postojeće zakonske tekstove s kojima se tijekom studija svakodnevno susreću.

Studenti imaju dovoljno znanja da sami zaključke kakvi zakonski tekstovi su na snazi i činjenica da je većina njih zauzela negativan stav nažalost govori da problem postoji. Možemo pretpostaviti da više od samih pravnih normi oni kroz svoj stav izražavaju kritičnost prema postojećoj situaciji i sustav u kojem prema njihovu mišljenju po sadašnjim zakonima pravda nije zadovoljena. Studenti prava će upravo biti ti koji će u budućnosti primjenjivati zakone ili sudjelovati u njihovu donošenju, pa je njihov stav o sustavu koji se očituje u

ovoj tvrdnji pokazatelj nezadovoljstva postojećim stanjem. S obzirom na proceduru donošenja zakona opravdano je pretpostaviti kako je većina zakonskih tekstova dobro napisana, ali postoji niz pokazatelja kako njihova primjena nije dobro provedena.

Prema tvrdnji "Na snazi je mnogo zakona kojima se ograničavaju temeljna ljudska prava i slobode" 40 % studenata zauzelo je neutralan stav. Smatramo kako je ovaj visok postotak studenata koji uopće nemaju izraženo stajalište o ovom važnom pitanju porazan. Mišljenja studenata koji su sudjelovali u istraživanju su podijeljena i u pogledu pozitivnog ili negativnog stava, tako da se njih 28 % slaže s ovom tvrdnjom, a 32 % se ne slaže.

Logično je da se sa svakim zakonom i propisom na određeni način ograničava ljudska sloboda u smislu slobode ljudskog djelovanja koje je podvrgnuto raznim pravilima kojih se svaki član društva dužan pridržavati kako bi se ostvario zajednički život ljudi u zajednici. Upitno je samo do koje mjere može ići zakonodavac u propisivanju tih ograničenja. Ustavom RH predviđeno je kako svi zakoni moraju biti u skladu s Ustavom koji regulira zaštitu ljudskih prava i sloboda. Slobode i prava mogu se ograničiti isključivo zakonom, ali u svrhu zaštite sloboda i prava drugih ljudi te pravnog poretka, javnog morala i zdravlja, te svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju (čl. 16. Ustava RH²⁸).

Pravilo je da Hrvatski sabor zakone donosi odlukom većine glasova ako je na sjednici nazočna većina zastupnika (čl. 82., st. 1. Ustava RH), a iznimka su među ostalim upravo organski zakoni kojim se razrađuju Ustavom utvrđena ljudska prava i temeljne slobode koji se moraju donijeti dvotrećinskom većinom glasova svih zastupnika (čl. 83., st. 2. Ustava RH). Kao primjer organskog zakona možemo istaknuti Kazneni zakon, kojemu je glavni cilj zaštita pravnih dobara. Zakonodavac može predvidjeti kao kazneno djelo samo neka ljudska ponašanja kada se zaštita određenog pravnog dobra ne može postići na drukčiji način, nekim blažim sredstvom.²⁹ Znači da je zakonodavac ograničen u normiranju i ne može stvarati pravne norme onako kako mu se prohtije ili propisivati norme koje su protivne Ustavu.

Kako onda objasniti da većina studenata ili ima neutralan ili negativan stav prema ovoj tvrdnji. Takav podatak je zabrinjavajući jer je riječ o studentima prava koji se tijekom studija svakodnevno susreću s pravnim propisima i koji bi

²⁸ *Op. cit.* u bilj. 26.

²⁹ Novoselec, *op. cit.* u bilj. 1, str. 8.

prvi trebali znati nešto o njihovim karakteristikama, načinu njihova donošenja i njihovoj primjeni u praksi. Uz to, danas se često može čuti mišljenje kako su mnogi zakoni koji su na snazi represivni (primjer: Zakon o navijačima³⁰, Zakon o sigurnosti prometa na cestama), kako su previše birokratski, previše zadiru u slobodu građana i slično, pa je i to moglo utjecati na stav studenata sudionika ove ankete. Upravo bi studenti prava o ovom pitanju mišljenje trebali temeljiti isključivo na poznavanju zakonskih tekstova, a ovako velik broj neutralnih ili negativnih mišljenja nije u skladu s postojećim zakonodavstvom koje ne ograničava ljudska prava i slobode na način koji je protuustavan.

Stav prema djelotvornosti kaznene politike (načelo kompetentnosti) očituje se u pitanjima 2., 16. i 28. Pri procjeni tvrdnje "U našoj državi kazne su u pravilu neučinkovite" (2) čak 57 % studenata smatra kako su u našoj državi kazne neučinkovite, a samo 14 % njih misli suprotno, odnosno da su kazne učinkovite. Jedna trećina o navedenoj tvrdnji zauzela je neutralno stajalište. Ovi rezultati su u skladu s odgovorima na tvrdnju "Postojeći sustav kažnjavanja kriminaliteta je učinkovit u prevenciji" (16), pri čemu neutralan stav zauzima trećina ispitanika (29 %), a njih čak 65 % ne odobrava postojeći sustav kažnjavanja i smatra ga neučinkovitim, dok suprotno misli samo 6 %. Ako pogledamo odgovore na tvrdnju "Izrečena kazna uglavnom odgovara težini počinjenog kaznenog djela" (28), čak 51 % studenata smatra da kazne koje izriču naši sudovi ne odgovaraju težini počinjenog kaznenog djela, a samo 16 % studenata zauzima suprotno mišljenje. Opet je više od četvrtine studenata neodlučno u svom stavu. Jesu li ovakvi rezultati očekivani?

Kazna je najstarija vrsta kaznenopravne sankcije, na zakonu utemeljeno oduzimanje ili ograničenje nekih prava i sloboda osobe koja je proglašena krivom kao počinitelj kaznenog djela.³¹ Postoje dvije osnovne teorije koje se bave biti i svrhom kazne: apsolutne i relativne teorije. Prema apsolutnim teorijama smisao kazne je u odmazdi, odnosno počinitelju se kazna izriče ne da bi se ostvarili neki ciljevi u budućnosti, već zbog toga jer je počinio kazneno djelo i time se iscrpljuje cilj kažnjavanja. Na taj način se ponovno uspostavlja pravni poredak koji je narušen počinjenim kaznenim djelom. Kod relativnih teorija o

³⁰ <http://www.nacional.hr/clanak/86758/zakon-o-navijacima-u-saboru-vlada-predlaze-cisto-represivni-zakon>, "HDZ i HSS o izmjenama Zakona o navijačima: "Vladin zakon je rigorozan".

³¹ Horvatić, Ž. (glavni urednik); Cvitanović, L.; Novoselec, P. (ur.), *Rječnik kaznenog prava*, Masmedia, Zagreb, 2002., str. 142.

svrski kažnjavanja počinitelj se kažnjava ne samo zbog toga jer je djelo počinio, već zato da ubuduće ne počini kazneno djelo, te je njihova svrha prema tome prevencija. Propisivanjem i izvršenjem kazne nastoji se počinitelja kaznenog djela, ali i sve ostale odvratiti od budućih kaznenih ponašanja. Na početku 20. stoljeća nastale su i mješovite teorije koje su nastojale pomiriti suprotnosti apsolutnih i relativnih teorija. Prema njima kazna bi trebala biti usmjerena i prema prošlosti (retributivni element), ali i prema budućnosti (generalna i specijalna prevencija). U aktualnom Kaznenom zakonu³² svrha kažnjavanja je opisana u čl. 50.³³ koji se i sam poziva na opću svrhu svih kaznenopravnih sankcija sadržanu u čl. 6. KZ-a koja se sastoji u tome "da svi građani poštuju pravni sustav i da nitko ne počini kazneno djelo, te da se počinitelji kaznenih djela ubuduće tako ponašaju". U čl. 50. kao svrha kažnjavanja prevladava uglavnom prevencija, ali, premda nije izrijeком navedena, dio svrhe kažnjavanja je i retribucija koja je sastavni dio kazne i kažnjavanja općenito.³⁴ Prema tome, kako bi kazna bila učinkovita, ona mora pozitivno djelovati na počinitelja kaznenog djela (resocijalizacija), ali i utjecati na svijest svih ostalih građana da ne čine kaznena djela te upozoriti javnost na opasnost od počinjenih kaznenih djela. Ona kazna koja ne postigne navedene ciljeve, neučinkovita je jer nije ostvarila zadanu svrhu.

Naš Kazneni zakon poznaje dvije vrste kazni: kaznu zatvora i novčanu kaznu.³⁵ Kada govorimo o izrečenim sankcijama (pritom uzimajući u obzir isključivo kazne, dakle novčanu i zatvorsku kaznu) u 2008. godini uvjerljivo na prvom mjestu nalazi se uvjetna kazna zatvora, i to u čak 70,01 %, zatim slijedi bezuvjetna kazna zatvora u 18,13 % slučajeva te bezuvjetna novčana kazna u 9,51 % slučajeva. Vrlo sličnu situaciju nalazimo i u 2009. godini, kada je uvjetna kazna zatvora izrečena u 70,50 % slučajeva, bezuvjetna kazna zatvora u 19,0

³² Kazneni zakon, pročišćeni tekst, Narodne novine, br. 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 51/2001, 111/2003, 190/2003, 105/2004, 84/2005, 71/2006, 110/2007, 152/2008, 57/2011, 77/2011.

³³ Čl. 50 KZ-a: "Svrha kažnjavanja je da se uvažavajući opću svrhu kaznenopravnih sankcija izrazi društvena osuda zbog počinjenog kaznenog djela, utječe na počinitelja da ubuduće ne čini kaznena djela, utječe na sve ostale da ne čine kaznena djela i da se primjenom propisanih kazni utječe na svijest građana o pogibeljnosti kaznenih djela i pravednosti kažnjavanja njihovih počinitelja."

³⁴ Vidi više Horvatić, Ž.; Cvitanović, L., *Politika suzbijanja kažnjivih ponašanja*, Pravni fakultet, Zagreb, 1999., str. 125 - 126.

³⁵ Također još postoji i kazna maloljetničkog zatvora.

% slučajeva, a bezuvjetna novčana kazna u 7,7 % slučajeva. Utječe li činjenica da se uvjetna osuda izriče u više od 70 % slučajeva na to da 65 % studenata, sudionika istraživanja, ne odobrava postojeći sustav suzbijanja kriminaliteta?

Studenti su tijekom studiranja već na drugoj godini stekli znanja o kazni i o načinu njezina odmjeravanja. U razgovoru sa studentima obično se može čuti kako većina njih smatra kako su izrečene kazne premale, a sličan stav promoviraju i mediji te cjelokupna javnost. Dobar primjer za to je i pitanje doživotnog zatvora oko kojega se često lome koplja jer ga većina javnosti zagovara, ali struka ne nalazi opravdanje za njegovo uvođenje u naš kaznenopravni sustav koji poznaje kaznu dugotrajnog zatvora (od 20 do 40 godina). Većina smatra kako kaznenu politiku općenito treba pooštriti, krenuvši od počinitelja najtežih kaznenih djela za koje se zahtijeva poseban tretman, pa sve do spuštanja granice maloljetničke kaznene odgovornosti i pooštavanja maloljetničkih sankcija. Struka često upozorava javnost kako nije bitna samo visina izrečene kazne, već kako je bitnija njezina izvjesnost, što je tvrdio i sam C. Beccaria u poznatom djelu "O zločinima i kaznama".³⁶ Veći će učinak imati na svijest pojedinca činjenica kako je izvjesno da će nakon počinjenog kaznenog djela uvijek uslijediti kazna, nego činjenica da je kazna visoka, ali nije vjerojatno da će biti izrečena. Zato bi se veći napori trebali uložiti u pronalaženje počinitelja kaznenih djela i njihovo osuđivanje, a ne samo se koncentrirati na visinu izrečene kazne. Smatramo kako studenti ni kod ove tvrdnje nisu mogli pobjeći od utjecaja medija i sveopće javnosti, premda bi studenti prava svoj stav trebali temeljiti na stečenom znanju i iskustvu tijekom studija. Ovaj izrazito negativan stav prema trenutačnoj kaznenoj politici možda je jednim dijelom i utemeljen jer danas u našoj praksi postoji velik nerazmjer između zakonskog i sudskog odmjeravanja kazne. Većina izrečenih kazni spada u donji dio kaznenog okvira, što znači kako se teže kazne izriču samo u ekstremnim slučajevima.³⁷

Stav prema djelotvornosti zakona (načelo kompetentnosti) izražavao se na tvrdnjama 12. i 21. S tvrdnjom "Većina naših zakona je učinkovita u zaštiti građana" (12) ne slaže se čak 45 % studenata. Njih 22 % smatra kako ipak imamo zakone koji učinkovito obavljaju funkciju zaštite građana, dok čak 33 % nema jasan stav prema toj tvrdnji. Ako bismo željeli odrediti sastavnice učinkovitosti, svakako bismo morali uključiti dosljednu primjenu i provođenje

³⁶ Beccaria, C., *O zločinima i kaznama*, Logos, Split, 1984.

³⁷ Vidi opširnije Horvatić, Ž., *Kazneno pravo, Opći dio I*, Pravni fakultet, Zagreb, 2003., str. 212 - 220.

zakona. Pripadnici društva ocjenjuju i doživljavaju učinkovitost zakona u kaznenom smislu kao provođenje pravde, što je relativna kategorija koja uvijek uključuje subjektivni doživljaj. Kako bi izrazili svoj stav prema toj tvrdnji, moglo se očekivati da će studenti kritički promotriti postizanje pravde u svojem okruženju, pri čemu mnogi čimbenici utječu na to hoće li oni zakone konačno ocijeniti kao učinkovite, odnosno pravedne.³⁸ U prvom redu tu su jednakost, odnosno usmjerenost zakona prema svim građanima bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, makar je formalnu jednakost građana pred zakonom zapravo nemoguće postići. Za primjer se može uzeti sustav novčanih kazni koji ne pogađa jednako bogate i siromašne, što opet dovodi pravednost u pitanje.³⁹ Zatim dostupnost zakona, što opet podrazumijeva vrijeme, trošak i znanje; pa provedba odnosno izvršenje odredbi nakon ispunjenih preduvjeta, primjerice, izvršenje izrečene kazne nakon provedenog kaznenog postupka. Nije zanemarlivo ni djelovanje sustava u cilju zaštite prava žrtve, ali i optuženog, što je teška zadaća za zakonodavca.

Kod tvrdnje "Naši zakoni su nedorečeni i podložni različitim tumačenjima" studenti su još kritičniji. Čak 62 % studenata izražava slaganje s tom tvrdnjom, dakle smatra da zakoni nisu dovoljno jasno napisani i da su podložni različitom tumačenju, dok je neutralan stav izrazilo njih 23 %, a 15 % studenata izražava neslaganje s tom tvrdnjom, odnosno smatra da naši zakoni nisu nedorečeni. Iako su pravne norme uvijek u određenoj mjeri apstraktne, što proizlazi iz metode generalizirajuće apstrakcije koju zakonodavac upotrebljava pri sastavljanju zakonskih tekstova, jer bi kazuistika pridonosila nepreglednosti teksta, ipak zabrinjava ovako kritičan stav studenata prema dorečenosti i jasnoći naših zakona.

U cjelini, stavovi studenata prava prema skupini tvrdnji koje se odnose na zakone i kaznenu politiku su negativni (prosječna vrijednost je $M = 2,57$; $SD = 0,58$). Ako pogledamo aritmetičke sredine, možemo vidjeti da studenti

³⁸ Vidi opširnije Cowdery, N., AM QC, Director of Public Prosecutions: Effectiveness of the criminal law, Legal studies State Conference, Rosehill, 27. 3. 2008: http://translate.googleusercontent.com/translate_c?hl=hr&sl=en&tl=hr&u=http://www.odpp.nsw.gov.au/speeches/Legal%2520Studies%2520Association%25202008.pdf&rurl=translate.google.hr&anno=2&usg=ALkJrhjzDq_bpMOB4qWjaUajft1tUq-Rmw, i Coonabarabran, M. D., High School: Effectiveness of the law: http://www.hsc.csu.edu.au/legal_studies/crime/3585/law.htm

³⁹ Vidi opširnije *op. cit.* u bilj. 1, str. 405.

imaju najnegativniji stav prema učinkovitosti postojećeg sustava kažnjavanja u prevenciji kriminala, a neutralan stav prema tvrdnji koja se odnosi na pitanje ograničavanja ljudskih prava kroz zakone. Neutralnom stavu približava se i stav o pravednosti i poštenju naših zakona. Na dosljednost njihovih odgovora upućuju korelacije među ovim tvrdnjama koje su pozitivne i statistički značajne⁴⁰ i kreću se u rasponu od 0,12 do 0,42.

3.2.2. Stavovi prema policiji

Tablica 4. Distribucija odgovora studenata prava na Skali stavova prema kaznenom pravnom sustavu koji se sadržajno odnose na policiju (1 - Uopće se ne slažem; 2 - Ne slažem se; 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem; 4 - Slažem se; 5 - Potpuno se slažem)

čestica	odgovori (%)					M	SD
	1	2	3	4	5		
5. Većina policajaca je istinski poštena i usmjerena na pomaganje drugima.	26	32	25	15	2	2,36	1,08
6. Nesposobnost policijskih službenika jedan je od razloga velikog broja KD. (R)	4	21	29	30	16	2,67	1,10
10. Policijski službenici nepravedno maltretiraju određene skupine poput pripadnika manjina. (R)	8	20	29	31	12	2,82	1,13
13. Većina policijskih službenika je korumpirana i licemjerna. (R)	3	11	22	34	30	2,22	1,06
15. Policijski službenici su dobro trenirani pa zato ima manje kriminala nego što bi moglo biti.	18	44	34	4	0	2,23	0,79
22. Policijski službenici postupaju prema svim građanima jednako jer zanemaruju predrasude.	24	42	26	7	1	2,19	0,90

Stav prema integritetu policije (poštenje) odražava se u odgovorima na tvrdnju 5. i 13. Da je većina policajaca istinski poštena i usmjerena na pomaganje

⁴⁰ Iznimka su jedino tvrdnje 16. i 23. kod kojih odgovori nisu statistički značajno povezani.

drugima, smatra 17 % studenata, sudionika ovog istraživanja, dok ih se čak 58 % ne slaže s tvrdnjom. Jedna četvrtina nema o tome stava, odnosno niti se slaže niti se ne slaže. U skladu s ovim odgovorima su i odgovori na tvrdnju 13 (korelacija među njima je značajna i iznosi 0,54). Čak 64 % studenta se slaže s ovom tvrdnjom, 22 % je neutralno, a samo ih se 14 % ne slaže.

Policijski službenik se prema čl. 2. Zakona o policijskim poslovima i ovlastima⁴¹ definira kao službenik Ministarstva, kao i službenik strane policijske službe, koji je prema međunarodnom ugovoru, navedenom zakonu, ali i drugim zakonima, ovlašten obavljati policijske poslove, primjenom policijskih ovlasti. Iz same definicije proizlazi da je policijski službenik dužan poštovati načelo zakonitosti. Sukladno čl. 5. istog Zakona policijski službenik treba postupati imajući u vidu razmjer između ovlasti koju primjenjuje i svrhe obavljanja policijskog posla. Tako će uvijek primijeniti policijsku ovlast kojom se u najmanjoj mjeri zadire u temeljne slobode i prava čovjeka, poštujući dostojanstvo, ugled i čast svake osobe, a postižući svrhu obavljanja policijskog posla, što je samo razrada ustavne odredbe.⁴² Nažalost, ne postoje apsolutno precizni kriteriji prema kojima bi postupali policijski službenici koji primjenjuju sredstva prinude. Na ovaj se način osiguravaju učinci načela razmjernosti kroz diskrecijsku ocjenu pojedinog službenika. Pri tom postupanju policijski službenik je dužan primjenjivati i načelo postupnosti⁴³ jer čl. 83., st. 1. Zakona o policijskim poslovima i ovlastima propisuje kako će policijski službenik uvijek uporabiti najblaže sredstvo prisile kojim se postiže cilj, štiteći građane od primjene sredstava prinude koja prelaze mjeru nužnoga. Svim se temeljnim propisima propisuje da je policijski službenik dužan postupati profesionalno, nepristrano i pristojno. Pri tome je dužan paziti na osobni ugled i ugled državne službe. Za eventualno suprotno postupanje postoji mogućnost pokretanja disciplinskog postupka sukladno čl. 110. Zakona o policiji⁴⁴, razlikujući lakše⁴⁵ i teže⁴⁶ povrede službene dužnosti.

⁴¹ Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, Narodne novine, br. 76/2009.

⁴² Vidi čl. 16., st. 2. Ustava Republike Hrvatske.

⁴³ Šegvić, S., *Pravo obrane i unutarnjih poslova Republike Hrvatske*, Pravni fakultet, Split, 2004., str. 103.

⁴⁴ Zakon o policiji, Narodne novine, br. 129/2000, 41/2008, 76/2009.

⁴⁵ Lakše povrede službene dužnosti su nepropisno postupanje s povjerenim sredstvima za rad, neuljudan odnos prema strankama i suradnicima za vrijeme rada, nepropisno nošenje odore i oznaka i neopravdani izostanak s posla jedan dan. Usporedi čl. 111. Zakona o policiji.

⁴⁶ Teže povrede službene dužnosti su davanje podataka neovlaštenim osobama, nepravilno ili nenamjensko trošenje povjerenih sredstava, poduzimanje ili nepoduzimanje bilo koje

Iz do sada izloženih odredbi o načinu postupanja policijskih službenika vidljivo je da zakonodavac regulira njihovo postupanje koliko pravila nomotehnike to dopuštaju. Isto tako, već duže je u tijeku reforma policije koja planira profesionalizirati policiju, zadržati razinu učinkovitosti i unaprijediti ekonomičnost u radu. Cilj je uspostaviti model djelovanja policije u zajednici kako bi bilo što manje osoba ovako pesimističnog stava. Za ostvarenje zadanog cilja nisu dostatne promjene u policiji nego i u cjelokupnoj društvenoj zajednici pod vidom borbe protiv korupcije.^{47,48} S obzirom na to da je to dugotrajan proces koji nije moguće vremenski odrediti, nije iznenađujuće ovako porazno mišljenje studenata koji su sudjelovali u istraživanju. Zbog takva stava nužno je očekivati da će doći do razvitka novih kvalitetnijih odnosa s građanima koji će dobiti priliku da na različite načine rješavaju aktualne probleme na razini lokalne zajednice vezane uz kriminal, strah od kriminala i druge oblike društvenih poremećaja.

Stav prema pravednosti djelovanja policije očituje se u odgovorima na tvrdnje 10. i 22. U odnosu na tvrdnju "Policijski službenici nepravedno maltretiraju određene skupine poput pripadnika manjina" (10) 28 % sudionika istraživanja ne slaže se s navedenom tvrdnjom, 29 % ih je neodlučno, dok ih se 43 % slaže s navedenom tvrdnjom. Što se tiče tvrdnje "Policijski službenici postupaju prema svim građanima jednako jer zanemaruju predrasude" (22) čak 66 % studenata ne slaže se s ovom tvrdnjom. Samo ih je 8 % izrazilo slaganje s tvrdnjom i na taj način izrazilo povjerenje u rad policije i njihovo ravnopravno ophođenje sa svim građanima. Ponovno, značajan broj studenata, odnosno njih 26 %, neodlučno je, odnosno niti se slažu niti se ne slažu s navedenom tvrdnjom. Iz toga možemo zaključiti kako većina drži da policija u radu ne poštuje načelo jednakosti građana pred zakonom i nepristranom postupanju.

radnje s ciljem onemogućavanja ili otežavanja pravilnog funkcioniranja službe, nedolično ponašanje u službi ili izvan službe, iznošenje neistinitih činjenica o službi i ponavljanje lakših povreda. Usporedi čl. 112. Zakona o policiji.

⁴⁷ Vidi više Kregar, J. (ur.), *Korupcija i povjerenje*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tipalo, Zagreb, 2011.

⁴⁸ Usporedi <http://policija.hr/mup.hr/UserDocsImages/Strategija.pdf>, str. 5, odnosno VII. Predgovora.

Policijski službenici su dužni svoje ovlasti⁴⁹ primjenjivati u skladu s Ustavom i zakonom te "...poštivati dostojanstvo, ugled i čast svake osobe, te druga temeljna prava i slobode građana" (čl. 14. ZPO). U postupanju policijski službenici dužni su poštovati načelo razmjernosti - dužni su primijeniti one policijske ovlasti kojima se u najmanjoj mjeri zadire u slobode i prava građana, a postiže se adekvatna svrha policijskog posla (čl. 5. ZPO).

Osim navedenim zakonima djelovanje policijskih službenika je regulirano i Pravilnikom o načinu postupanja policijskih službenika i Etičkim kodeksom policije RH.⁵⁰ Prema odredbama Kodeksa policije pri obavljanju službenih poslova policijski službenik je dužan poštovati sve ljude bez obzira na nacionalnost, rasu, spol, obrazovanje, društveni položaj i sl. (čl. 2. Kodeksa). Posebno je istaknuto kako su prilikom postupanja prema građanima dužni djelovati odlučno i kako ne smiju postupati na način koji bi štetio njihovoj časti ili ugledu ili poduzimati radnje kojima se podriva povjerenje građana u njih (čl. 6. Kodeksa). Kako bi se osigurala što veća nepristranost policijskih službenika, zabranjeno im je i politički djelovati u vrijeme obavljanja policijskog posla, a njihovo političko opredjeljenje ne smije utjecati na njihovu nepristranost (čl. 12. Kodeksa). Sve ove odredbe su i na snazi upravo kako bi se spriječilo nezakonito i nepravilno postupanje policijskih službenika, koji ih se u pravilu pridržavaju.

Smatramo kako je policijski posao veoma odgovoran, zahtjevan i težak, ali na žalost i često podcijenjen i nezahvalan.⁵¹ Mediji uglavnom prenose negati-

⁴⁹ Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, čl. 3., st. 1. Prema ovom Zakonu policijski poslovi su: 1. zaštita života, prava, slobode, sigurnosti i nepovredivosti osobe, 2. zaštita javnog reda i mira te imovine, 3. sprječavanje kaznenih djela i prekršaja, njihovo otkrivanje i prikupljanje podataka o tim djelima i počiniteljima, 4. traganje za počiniteljima kaznenih djela za koja se progoni po službenoj dužnosti i prekršaja i njihovo dovođenje nadležnim tijelima, 5. traganje za imovinskom koristi stečenoj kaznenim djelom, 6. nadzor i upravljanje cestovnim prometom, 7. protueksplozijska zaštita, 8. poslovi sa strancem, 9. nadzor državne granice, 10. poslovi zaštite zračnog prometa propisani posebnim zakonom, 11. poslovi na moru i unutarnjim plovnim putovima iz nadležnosti policije, 12. osiguranje i zaštita osoba, objekata i prostora, 13. postupanje s uhićenikom i pritvorenikom. St. 2. Policijski poslovi obavljaju se primjenom policijskih ovlasti.

⁵⁰ Ovi se propisi mogu pronaći na internetskoj stranici MUP-a, <http://www.mup.hr/30.aspx>.

⁵¹ Nažalost, mogu se pronaći i ovakvi primjeri: <http://www.vecernji.hr/vijesti/ovcar-podletio-pod-auto- vlasnik-traktorom-nasrnuo-policaјce-clanak-297535>; <http://www.vecernji.hr/vijesti/pijan-skrivio-nesrecu-napao-policaјca-zbog-alkotesta-clanak-278422>.

vna iskustva građana⁵², dok se dobri primjeri policijskog postupanja, koji su svakodnevni, puno manje eksponiraju.⁵³ Prema svemu sudeći, ovaj je stav većina anketiranih studenata formirala pod utjecajem često nekritičkih medijskih natpisa. Studenti su upoznati s policijskim ovlastima i svjesni su opasnosti i odgovornosti koje policijski posao u sebi sadržava i zato mišljenje većine nije u skladu s njihovim spoznajama koje su stekli tijekom studiranja.

Stav prema kompetentnosti policije ispitivao se tvrdnjama 6. i 15. S tvrdnjom da je nesposobnost policijskih službenika jedan od razloga velikog broja kaznenih djela (tvrdnja broj 6.) ne slaže se 25 % studenata sudionika ovog istraživanja, 46 % ih se slaže, a 30 % je izrazilo neutralan stav. S obzirom na to da je javnost rada jedna od osnovnih karakteristika djelovanja policije, uspjeh policije ovisi o odobravanju javnosti koja je pretežito percipira⁵⁴ neposredno, u kontaktu s policijskim službenicima, ili pak posredno, medijski prezentiranom slikom. Značajnije promjene u kvaliteti komunikacije i promjeni komunikacijskog stila policajaca prema građanima s obzirom na ovakav stav nije potrebno provoditi. Transparentan sustav ocjenjivanja rezultata rada, napredovanja u službi, imenovanja i razrješenja, pohvala, nagrada i kazni, uz daljnje unapređenje stvara preduvjete za veći stupanj unutarnjeg reda i discipline, motivacije za rad i boljeg funkcioniranja policijske organizacije u cjelini. To nužno znači da su zakoni i podzakonski akti podvrgnuti detaljnoj analizi, kao npr. prikupljanje obavijesti od osobe za koju je vjerojatno da ima spoznaje o okolnostima u svezi s kaznenim djelom koje je počinjeno⁵⁵, što čini policijske službenike posebno bliskima građanstvu.

U ovom kontekstu želimo komentirati i broj policijskih djelatnika kao jedan od aspekata važnih za osiguravanje kvalitete rada. Prema *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics* iz 2006., Hrvatska ulazi u kategoriju zemalja od 400 do 499 policijskih službenika na 100.000 stanovnika.⁵⁶ Prema toj statistici nalazimo se ispred, primjerice, Nizozemske i Engleske (200 - 299), Austrije,

⁵² <http://dalje.com/hr-hrvatska/porazno-izvjesce-dorh-a--policija-lose-radi-ne-otkriva-krim-organizacije/325673>.

⁵³ <http://www.vecernji.hr/regije/pohvale-policiji-grada-otocca-podizanje-razine-sigurnosti-clanak-107264>, "Pohvale policiji grada Otočca za podizanje razine sigurnosti"; <http://www.mup.hr/main.aspx?id=23854>, "Odlikovani najbolji policajci na Dan policije".

⁵⁴ Usporedi <http://medjimurska.policija.hr/172.aspx>.

⁵⁵ Vidi čl. 36. Zakona o policijskim poslovima i ovlastima.

⁵⁶ Legget, T., *Crime and its impact on the Balkans and affected Countries*, UN Office on Drugs and Crime, 2008. (Statistika napravljena prema podacima poslanim 2003. godine.)

Belgije i Francuske (300 - 399), dok se Rusija izdvaja s čak 500-599 policijskih službenika na 100.000 stanovnika. Dakle, imamo relativno velik broj policijskih službenika, no, kako ćemo vidjeti i iz odgovora na sljedeće pitanje, studenti ih smatraju nedovoljno osposobljenima za njihov posao. Naime, s tvrdnjom "Policijski službenici su dobro trenirani pa zato ima manje kriminaliteta nego što bi moglo biti" (15) ne slaže se čak 62 % studenata, sudionika istraživanja, 34 % ima neutralan stav, a samo 4 % ih se slaže.

U cjelini, stavovi studenata prava prema policiji izrazito su negativni (prosječna vrijednost je $M = 2,41$; $SD = 0,68$). Ako pogledamo aritmetičke sredine, možemo vidjeti da studenti imaju najnegativniji stav prema jednakom postupanju policije prema svim građanima te imaju izražen stav o korumpiranosti policije. Na dosljednost odgovora studenata upućuju korelacije među ovim tvrdnjama koje su pozitivne i statistički značajne i kreću se u rasponu od 0,54 i 0,21 ($p < 0,01$).

Kao što ćemo vidjeti kasnije u raspravi, ovakav negativan stav studenata prava prema policiji nije u skladu s percepcijom policije od strane javnog mnijenja koje je izrazilo relativno veliko povjerenje u rad policije.⁵⁷

3.2.3. Stavovi prema državnom odvjetništvu

Odnos prema kompetenciji državnog odvjetništva očituje se kroz stavove izražene prema tvrdnjama I. i II. Pri tome tvrdnja "Policija i državno odvjetništvo ostvaruju dobru suradnju u pronalaženju i procesuiranju počinitelja kaznenih djela" (I) više održava stav prema dobrom ustroju i djelotvornosti rada pravosudnih tijela kao cjeline, nego specifično prema državnom odvjetništvu. Kod te tvrdnje 38 % studenata smatra kako policija i državno odvjetništvo ne ostvaruju dobru suradnju, njih 21 % vjeruje kako je suradnja između tih dvaju državnih tijela dobra, a čak 41 % studenata u svojem je stavu neodlučno.

Policija i državno odvjetništvo ostvaruju suradnju tijekom cijelog kaznenog postupka. Njihova se suradnja ostvaruje i prije podnošenja kaznene prijave⁵⁸, a

⁵⁷ Vidi Sekulić, D.; Šporer, Ž., *Gubimo li povjerenje u institucije?* U: Kregar, J. (ur.), *Korupcija i povjerenje*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tipalo, Zagreb, 2011., str. 71 - 117.

⁵⁸ "Kaznena prijava je obavijest o počinjenju kaznenog djela, a eventualno i o počinitelju, upućena državnom odvjetniku, neposredno ili posredno." Tomašević, G., *Kazneno procesno pravo, Opći dio, Temeljni pojmovi* (elektroničko izdanje), Split, 2009., str. 100.

Tablica 5. Distribucija odgovora studenata prava na Skali stavova prema kaznenom pravnom sustavu koji se sadržajno odnose na državne odvjetnike (1 - Uopće se ne slažem; 2 - Ne slažem se; 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem; 4 - Slažem se; 5 - Potpuno se slažem).

čestica	odgovori (%)					M	SD
	1	2	3	4	5		
1. Policija i državno odvjetništvo ostvaruju dobru suradnju u pronalaženju i procesuiranju počinitelja KD.	8	30	41	20	1	2,78	0,89
11. Općenito, državni odvjetnici dobro postupaju u svrhu pronalaženja i kažnjavanja počinitelja KD.	6	21	47	24	2	2,94	0,88
20. Većina DO nastoji biti što pravednija u postupanju i prema žrtvi i prema optuženiku.	3	20	52	24	1	3,00	0,77
25. Državni odvjetnici su spremni postupati i nepošteno ako je to način da "pobjede" u nekom predmetu. (R)	2	14	42	33	9	2,66	0,89

napose tijekom prethodnog postupka, pa sve do završetka kaznenog postupka. Nakon što je primio kaznenu prijavu državni odvjetnik obično nema sve potrebne podatke za daljnji postupak te će zatražiti od policije da poduzme odgovarajuće mjere i prikupi obavijesti o počinitelju i kaznenom djelu. Policija će djelovati samo ako postoje osnove sumnje da je počinjeno kazneno djelo za koje se progon vrši po službenoj dužnosti (čl. 207., st. 2. ZKP⁵⁹) i ako to od nje zahtijeva državni odvjetnik (čl. 208. ZKP). U prvom slučaju policija djeluje samostalno s ciljem prikupljanja potrebnih informacija, a ako postupuje po zahtjevu državnog odvjetnika, policija je dužna o svim poduzetim radnjama obavijestiti državnog odvjetnika. Na temelju ovih odredbi možemo uočiti da postoji funkcionalna nadređenost državnog odvjetništva policiji koja je dužna postupati po njegovu zahtjevu. I policija i državno odvjetništvo imaju zajednički cilj pronaći i procesuirati počinitelje kaznenih djela. Njihova suradnja nužan je preduvjet za ostvarenje tog cilja. Rad policije utječe na rad državnog odvjetništva koje mora koristiti policiju i njezine resurse, ali i druga tijela za prikupljanje potrebnih dokaza.⁶⁰

⁵⁹ Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 152/2008, 76/2009.

⁶⁰ Tomašević, *op. cit.* u bilj. 58, str. 99 - 103.

U javnosti se često mogu čuti povici o neučinkovitom i dugotrajnom postupku koji ne ostvaruje zakonom predviđene ciljeve, a kao krivce se često proziva državno odvjetništvo i policiju koji i sami ponekad krivnju prebacuju s jednih na druge. Sigurno je i ta slika mogla doprinijeti lošem stavu studenata, jer se utjecaj medija i općenito stanje u društvu nikako ne mogu zanemariti prilikom formiranja stavova.⁶¹ Policija i državno odvjetništvo svoju suradnju često prezentiraju javnosti⁶² te i na taj način žele pokazati kako se samo uz suradnju mogu postići pravi rezultati. Smatramo kako su studenti bolje upoznati s radom državnog odvjetništva, a policijske poslove većinom i percipiraju samo kroz suradnju i pomoć državnom odvjetništvu, ali su upoznati s pravnim odredbama kojima se suradnja regulira.

Što se tiče tvrdnje 11. "Općenito, državni odvjetnici dobro postupaju u svrhu pronalaska i kažnjavanja počinitelja kaznenih djela", čak 47 % studenata je neutralno, odnosno niti se slaže niti se ne slaže s tom tvrdnjom, 27 % ih se ne slaže, dakle vrednuju ovaj aspekt rada državnog odvjetništva lošim, dok ga 26 % procjenjuje dobrim. Možemo pretpostaviti da je velik broj "neutralnih" na ovom pitanju i odraz nepreciznosti pitanja. Naime, državno odvjetništvo je tijelo kaznenog progona i ne obavlja funkcije pronalaska počinitelja, jer to svojim operativnim radom čini policija, ali isto tako ne obavlja kažnjavanje počinitelja jer to, u skladu sa zakonima, čini sud.

Percepcija pravednosti rada državnog odvjetništva očituje se u tvrdnji "Većina državnih odvjetnika nastoji biti što pravednija u postupanju i prema žrtvi i prema optuženiku" (20) s kojom se ne slaže 23 % studenata, 52 % se niti slaže niti ne slaže, a 25 % studenata se slaže. Ovaj rezultat u kojem su izrazito dominantni neutralni odgovori može se objasniti na više načina. Među ostalim to može biti i fluidan pojam pravednosti kao relativne kategorije, zatim činjenica da pravednost nije isto što i pravo, pa državni odvjetnik mora postupati po slovu zakona.

Što se tiče tvrdnje 25., koja ujedno odražava i percepciju integriteta rada državnog odvjetništva, "Državni odvjetnici su spremni postupati i nepošteno ako je to način da 'pobijede' u nekom predmetu", rezultati su vrlo zanimljivi.

⁶¹ Vidi više Novosel, D.; Dundović, D., *Suradnja državnog odvjetnika i policije u predistražnom postupku*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 13, 2006., str. 597 - 615.

⁶² <http://www.mup.hr/39238.aspx>, "Još bolja suradnja državnog odvjetništva i policije"; <http://www.dorh.hr/Default.aspx?art=5352&sec=619>, "Potpisan Protokol o suradnji državnog odvjetništva i policije tijekom predistražnog i kaznenog postupka".

Samo 16 % studenata se ne slaže s ovom tvrdnjom, dok se čak njih 42 % slaže. Dosljedno relativno velik broj studenata (njih 42 %) zauzima neutralno stajalište te se niti slaže niti ne slaže s navedenom tvrdnjom.

Državno odvjetništvo je samostalno i neovisno pravosudno tijelo koje ima unutarnju hijerarhijsku strukturu. U kaznenom postupku ovlašteno je i dužno poduzimati progon protiv počinitelja kaznenih djela, a u građanskom i upravnom postupku poduzimati pravne radnje radi zaštite imovine Republike Hrvatske te podnositi pravna sredstva za zaštitu Ustava i prava.⁶³ Ustroj i djelovanje državnog odvjetništva, osim Ustavom, regulirano je i Zakonom o državnom odvjetništvu⁶⁴ i Zakonom o USKOK-u.⁶⁵ Državni odvjetnik obavlja poslove iz nadležnosti državnog odvjetništva, zastupa državno odvjetništvo, odgovoran je za rad državnog odvjetništva i upravlja državnim odvjetništvom (čl. 35. st. 1. ZODO). S obzirom na to da državni odvjetnik obavlja funkciju optužbe/progona, on u kaznenom postupku ima položaj stranke te može dokazivati činjenice koje optužbi idu u prilog i predlagati poduzimanje određenih procesnih radnji.⁶⁶

Tijekom studiranja studenti su naučili i kako je državno odvjetništvo kao državno tijelo koje sudjeluje u kaznenom postupku dužno neovisno i nepristrano razjasniti sumnju o kaznenom djelu, s jednakom pozornošću ispitati i utvrditi činjenice koje terete okrivljenika i koje mu idu u korist (čl. 4. ZKP-a)⁶⁷, iz čega su sigurno zaključili kako državno odvjetništvo mora biti u radu prije svega objektivno. Stoga iznenađuje dominantno neutralan stav studenata prema radu državnog odvjetništva.

U cjelini, stavovi studenata prava prema državnom odvjetništvu su tek blago negativni, odnosno s prosječnom vrijednosti od $M = 2,84$ ($SD = 0,61$) približavaju se neutralnoj točki. To je ujedno i segment pravosuđa koji su i relativno najbolje procijenili. Korelacije među tvrdnjama su pozitivne i statistički značajne i kreću se u rasponu od 0,47 i 0,27 ($p < 0,01$).

⁶³ *Op. cit.* u bilj. 26.

⁶⁴ Zakon o državnom odvjetništvu, pročišćeni tekst, Narodne novine, br. 76/2009, 153/2009, 145/2010, 57/2011.

⁶⁵ Zakon o Uredu za sprečavanje korupcije i organiziranog kriminala (USKOK), Narodne novine, br. 76/2009, 116/2010, 145/2010, 57/2011.

⁶⁶ Vidi opširnije Krapac, D., *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije* (četvrto izmijenjeno i dopunjeno izdanje), Pravni fakultet, Zagreb, 2010., str. 202.

⁶⁷ *Op. cit.* u bilj. 59.

3.2.4. Stavovi prema sucima

Tablica 6. Distribucija odgovora studenata prava na Skali stavova prema kaznenom pravnom sustavu koji se sadržajno odnose na suce (1 - Uopće se ne slažem; 2 - Ne slažem se; 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem; 4 - Slažem se; 5 - Potpuno se slažem).

tvrdnja	odgovori (%)					M	SD
	1	2	3	4	5		
7. Suci uglavnom donose pravedne odluke.	3	18	45	32	2	3,11	0,83
8. Samo najsposobniji, najobrazovaniji mogu postati suci.	18	25	22	22	13	2,86	1,30
14. Korumpirani političari lako potkupljuju suce. (R)	3	8	20	39	30	2,15	1,03
18. Suci su najpouzdaniji predstavnici pravne struke.	6	23	34	30	7	3,08	1,01
24. U donošenju odluka suci su pristrani i pod utjecajem predrasuda. (R)	6	24	41	24	5	3,02	0,96
26. Mnogo sudaca donosi loše odluke. (R)	2	17	38	34	9	2,68	0,91

Stav prema pravednosti sudaca očituje se u tvrdnjama 7. i 24. Prema tvrdnji “Suci uglavnom donose ispravne odluke” (7) iznenađujuće je da najveći broj studenata, njih 45 %, je neodlučno, slijedi ih 34 % studenata koji se slažu s tvrdnjom, no ima ih čak petina (njih 21 %) koji smatraju da suci uglavnom ne donose dobre odluke. Slični su odgovori i na tvrdnju “U donošenju odluka suci su pristrani i pod utjecajem predrasuda” (24). I ovdje imamo velik broj neodlučnih studenata, njih čak 41 %, 30 % studenata ne slaže se s tom tvrdnjom, odnosno ima pozitivan stav prema tom aspektu rada sudaca, dok ih se 19 % ne slaže s navedenom tvrdnjom. Ako usporedimo podatke sa sličnom tvrdnjom koja se odnosi na policajce, možemo uočiti kako su studenti prava ipak izrazili relativno više povjerenja u rad sudaca u odnosu na policiju, pri čemu je njih čak 64 % ocijenilo kako policija djeluje pod utjecajem predrasuda.

Suci su javne osobe kojima je obavljanje sudačke dužnosti, koja se sastoji od zakonom propisanih dužnosti i prava, jedino i glavno zanimanje.⁶⁸ Postupak za

⁶⁸ Vidi opširnije Krapac, *op. cit.* u bilj. 66, str. 187 - 194.

imenovanje suca, kao i za njegovo razrješenje, vodi se pred Državnim sudbenim vijećem.⁶⁹ Temeljno je pravilo da sudac prilikom obavljanja dužnosti mora biti nepristran i neovisan, ali može i odgovarati u slučaju zloporabe sudbene vlasti.

Suci obavljaju možda i nateži dio posla u pravosudnom sustavu. Od njih se očekuje da u svakom trenutku pravilno odvagnu pred njih iznesene činjenice i da presude po slovu zakona, da zadovolje pravdu. Većina sudaca svoj posao obavlja časno i pošteno i baš zato ne treba uvijek ići s lošom pretpostavkom kako je sudstvo općenito korumpirano, već bi trebalo isticati pozitivne primjere kojih u svakom sudu sigurno ima u većem broju nego loših. Ovako visok postotak studenata koji su neutralni i podatak da ih tek oko 30 % izražava povjerenje u rad sudaca upućuje na zaključak kako su i oni svoje mišljenje formirali pod utjecajem loše slike u javnosti o sudstvu, odnosno o pravosuđu u cjelini.

Stav prema kompetentnosti sudaca procjenjivao se tvrdnjama 8. i 26. Pri tome se sadržaj tvrdnje 8. "Samo najsposobniji i najobrazovaniji mogu postati suci" jednim dijelom odnosi i na percepciju pravednosti pravosudnog sustava koji će na određenim mjestima zapošljavati samo najsposobnije. Što se tiče sadržaja te tvrdnje, najveći broj studenata sudionika istraživanja, njih 43 %, s njom se ne slaže. Slijedi 35 % studenata koji se slažu s navedenom tvrdnjom, a 22 % ih je neodlučno. Pravno obrazovanje i uspjeh tijekom studija definitivno je bitan faktor prilikom odabira sudaca, no prema svemu sudeći naši su studenti razvili uvjerenje da pri izboru sudaca utječu i neki drugi čimbenici, koji mogu dovesti do toga da se nisu samo oni koji su najuspješniji našli u toj iznimno važnoj društvenoj profesiji. I ovi rezultati su poticaj za daljnja kvalitativna i kvantitativna istraživanja sa studentima ili pravnicima vježbenicima.

Drugi aspekt temeljem kojeg se može ilustrirati stav studenata prava prema kompetenciji sudaca su odgovori na tvrdnju "Mnogo sudaca donosi loše odluke" (26). Najveći broj studenata se slaže s ovom tvrdnjom, 38 % je neutralno, a samo ih se 19 % ne slaže, odnosno smatra da većina sudaca donosi dobre odluke. Opet se moramo osvrnuti na podatak kako čak 38 % studenata ima neutralan stav prema ovoj tvrdnji. Bilo bi brzopleto zaključiti da su studenti pasivni ili

⁶⁹ Državno sudbeno vijeće (DSV) je tijelo javne vlasti ustavnopravnog ranga, čije članove bira Hrvatski sabor iz reda istaknutih sudaca, odvjetnika i sveučilišnih profesora pravnih znanosti. Detaljnije odredbe o postupku izbora članova i predsjednika DSV-a, o prestanku njihove dužnosti, o djelokrugu i načinu rada DSV-a te o pojedinim postupcima sadržava Zakon o Državnom sudbenom vijeću, Narodne novine, br. 116/2010, 57/2011; <http://www.dsv.pravosudje.hr>.

nezainteresirani da stvore vlastito mišljenje o bitnim problemima u svojoj budućoj profesiji. O tome koji su sve razlozi koji mogu dovesti do dosta prisutnog neutralnog stava, detaljnije ćemo komentirati u završnoj raspravi. Ovdje ćemo se više usmjeriti na sam sadržaj tvrdnje.

Prethodno je navedeno da suci trebaju odvagnuti činjenice koje su im prezentirane i na temelju zakona donijeti odluku. Pod tim vidom možemo postaviti pitanje što se podrazumijeva pod pojmom "loša odluka". Pri tome smatramo da studenti pod pojmom odluka prije svega podrazumijevaju presudu kao jednu od vrsta sudskih odluka.⁷⁰ Također je upitno što studenti podrazumijevaju pod pojmom loša: je li to za njih nezakonita, nepravilna ili nepravedna odluka? Nezakonita presuda bila bi ona koja je donesena protivno zakonskim odredbama. Upravo je načelo zakonitosti jedno od temeljnih načela pravnog sustava, koje zahtijeva da svi pravni akti državnih i drugih subjekata, pa prema tome i presude, budu formalno i materijalno usklađeni s višim pravnim normama koje reguliraju iste odnose.⁷¹ Držimo kako studenti ipak pod pojmom loša odluka percipiraju nepravednu odluku. Pojam pravednosti jako je teško precizno definirati. Prema *Rječniku kaznenog prava* pravednost je, u filozofskom smislu, općenito slaganje i podudaranje u odnosima među osobama te je i naglašeno kako pojmovi pravo i pravednost nikako nisu istoznačnice, premda se često u javnosti i svakodnevnom govoru mogu čuti izjave o "pravednom suđenju", "pravednoj odluci" i sl. U kaznenom materijalnom pravu pravednost implicira primjenu temeljnih načela poput načela zakonitosti, načela krivnje i sl.⁷², dok u kaznenom procesnom pravu ono implicira primjenu načela legaliteta kaznenog progona, načela neposrednosti, načela pravičnog postupka kao stožernog načela i sl. Možemo samo pretpostaviti da većina studenata pod pojmom loša odluka percipira pojam nepravedne presude koja je oštetila neku od stranaka u postupku.

Integritet sudaca odnosno njihovo poštenje procjenjivalo se tvrdnjama 14. i 18. S tvrdnjom "Korumpirani političari lako potkupljuju suce" čak 69 %

⁷⁰ Presuda u kaznenom postupku je vrsta zaključne sudske odluke koja se izriče i javno objavljuje u ime Republike Hrvatske. Može se donijeti od trenutka otvaranja glavne rasprave do završetka kaznenog postupka. Presudom se optužba odbija (liberatorna presuda) ili se optuženik proglašava krivim (kondemnatorna). Pisano izrađena presuda mora imati uvod, izreku i obrazloženje. Vidi Pezo, V. (glavni urednik), *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007., str. 1260.

⁷¹ Visković, N., *Teorija države i prava*, Birotehnika, Zagreb, 2006., str. 182.

⁷² Horvatić, *op. cit.* u bilj. 31.

studenata se slaže, neutralni stav ima 20 % studenata, a 11 % ih se s njom ne slaže. Što se tiče tvrdnje 18. "Suci su najpouzdaniji predstavnici pravne struke", gotovo podjednak broj studenata je neutralan (34 %) ili se slaže s tvrdnjom (37 %), 29 % se ne slaže, odnosno smatra da suci nisu najpouzdaniji predstavnici pravne struke.

U cjelini, stavovi studenata prava prema sucima blago su negativni, s prosječnom vrijednosti od $M = 2,81$ ($SD = 0,62$). Ovaj aspekt rada pravosuđa samo je neznatno slabije procijenjen od rada državnog odvjetništva. Pri tome bi rezultat koji se odnosi na rad sudaca bio puno povoljniji da nema tvrdnje 14. koja se odnosi na korupciju i spregu politike i rada sudaca. Pri tome oni studenti koji se više slažu s tim da korumpirani političari lako potkupljuju suce više se slažu i s tim da su suci pristrani ($r = 0,40$; $p < 0,01$) i da donose loše odluke ($r = 0,35$; $p < 0,01$). Korelacije među ostalim tvrdnjama su statistički značajne i kreću se u rasponu od 0,12 i 0,43 ($p < 0,01$).⁷³

Jesu li ovakvi odgovori očekivani? S obzirom na to da se studenti kroz obrazovanje na studiju ne susreću mnogo s radom sudaca, odnosno nastava u ovom segmentu uključuje tek povremene posjete sudskim raspravama, može se pretpostaviti kako studenti percepciju o sudačkom pozivu stječu u velikom postotku kroz medije i njihovo izvještavanje o radu sudaca.

3.2.5. Stav prema braniteljima/odvjetnicima

Stav prema integritetu branitelja/odvjetnika, odnosno njihovu poštenju izražava se na tvrdnjama 4. i 17. S tvrdnjom 4. da branitelji/odvjetnici nepošteno postupaju ukoliko na taj način mogu dobiti slučaj slaže se 60 % studenata sudionika ovog istraživanja, dok ih se s tvrdnjom ne slaže 12 %. Ostali (28 %) su zauzeli neutralan stav.

Ustavno pravo je svakog, osumnjičenika, okrivljenika ili optuženika, u slučaju sumnje ili optužbe, na branitelja i nesmetano uspostavljanje veze s njim.⁷⁴ Branitelj se definira kao procesni pomoćnik koji temeljem punomoći ili sudske odluke, svojim pravnim znanjem i procesnim vještinama pomaže u obrani.⁷⁵ Čl. 62., st. 5. Zakona o kaznenom postupku definira da branitelj može

⁷³ Jedino tvrdnje 7. i 8. nisu statistički značajno povezane.

⁷⁴ Usporedi čl. 29. Ustava Republike Hrvatske.

⁷⁵ Usporedi Tomašević, *op. cit.* u bilj. 58, str. 115.

Tablica 7. Distribucija odgovora studenata prava na Skali stavova prema kaznenom pravnom sustavu koji se sadržajno odnose na branitelje/odvjetnike (1 - Uopće se ne slažem; 2 - Ne slažem se; 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem; 4 - Slažem se; 5 - Potpuno se slažem).

tvrdnja	odgovori (%)					M	SD
	1	2	3	4	5		
4. Branitelji/odvjetnici nepošteno postupaju ukoliko tako mogu dobiti slučaj. (R)	3	9	28	43	17	2,39	0,97
9. Većina branitelja je, koliko je to moguće, jednako poštena i prema optuženom i žrtvi.	10	34	41	13	2	2,63	0,89
17. Braniteljima je više stalo do klijenata nego do zarade.	23	41	25	9	2	2,26	0,98
19. U pravilu, branitelji jako dobro zastupaju svoje klijente/okrivljenike.	3	12	51	32	1	3,15	0,78
27. Branitelji su nepravedni prema žrtvama zato što zastupaju kriminalce. (R)	13	29	38	17	3	2,78	0,93

biti samo odvjetnik, a iznimno odvjetnički vježbenik s položenim pravosudnim ispitom u postupku za djela za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora do pet godina⁷⁶, odnosno u postupku pred općinskim sudom.⁷⁷ Na taj se način želi osigurati stručnost i kompetentnost osobe koja će zastupati okrivljenika te koja će na najbolji način voditi računa o njegovim pravima prije početka i tijekom cijelog kaznenog postupka, kao i u postupku izvršenja kazne, mjera upozorenja ili sigurnosnih mjera. Kompetentnost se određuje i čl. 48. Zakona o odvjetništvu⁷⁸, u kojem se zahtijevaju posebni uvjeti za obavljanje odvjetničke djelatnosti kao što su završen sveučilišni studij prava na pravnom fakultetu u Republici Hrvatskoj⁷⁹, da je nakon završenog studija osoba određeno vrijeme

⁷⁶ Usporedi "stari" Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine, br. 110/1997, 27/1998, 58/1999, 112/1999, 58/2002, 143/2002, 115/2006).

⁷⁷ Usporedi čl. 65., st. 4. "novog" Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine, br. 152/2008, 76/2009).

⁷⁸ Zakon o odvjetništvu, Narodne novine, br. 9/1994, 117/2008, 50/2009, 75/2009, 18/2011.

⁷⁹ Za nadopunu vidi čl. 48., st. 1., t. 2. Zakona o odvjetništvu.

radila na određenim poslovima koji se zahtijevaju za ovu djelatnost, da je položila pravosudni ispit u Republici Hrvatskoj, da protiv nje nije pokrenuta istraga, odnosno da se protiv nje ne vodi kazneni postupak zbog kaznenog djela koje se goni po službenoj dužnosti, te dostojnost⁸⁰ za obavljanje odvjetništva. Svako nepošteno postupanje će se promatrati kroz prizmu zakonskih odredbi koje propisuje Zakon o odvjetništvu kroz kategoriju nedostojnosti. Takva je osoba koja je osuđena za određena kaznena djela⁸¹ te ona čije ranije ponašanje ili djelatnost ne jamči da će ona savjesno obavljati odvjetničko zvanje.

Kod tvrdnje "Braniteljima je više stalo do njihovih klijenata nego do zarade" (17) čak 64 % studenata je izrazilo neslaganje, dakle smatraju kako je braniteljima puno važniji materijalni nego moralni aspekt njihova poziva. Četvrtina studenata (25 %) je neutralna, a 11 % studenata se ipak s njom slaže, dakle smatraju da je braniteljima klijent ispred zarade. Na takav stav studentske populacije najvjerojatnije značajno utječe percepcija javnosti prema odvjetničkom pozivu kao dobro plaćenom zanimanju. Točnije, iznimno visoke odvjetničke tarife pridonijele su negativnom mišljenju javnosti i stereotipu beskrupuloznosti odvjetnika koji ne uzmiču ni pred čim kako bi što više zaradili. To je također popraćeno raznim novinskim člancima.⁸²

Stav prema pravednosti branitelja odražavaju tvrdnje 9. i 27. S tvrdnjom "Većina branitelja, koliko je to moguće, jednako je poštena i prema optuženom i prema žrtvi" (9) 44 % sudionika se ne slaže, slijedi opet značajan broj neodlučnih (41 %), dok ih se 15 % slaže s navedenom tvrdnjom. Branitelj je stručni pomoćnik okrivljenika u kaznenom postupku, koji djeluje uz njega i pomaže mu u obrani svojim pravnim znanjem i vještinom. Premda ga Zakon o odvjetništvu ovlašćuje da poduzima sve što po njegovoj ocjeni može koristiti stranci kojoj pruža pravnu pomoć, ipak je on dužan postupati u granicama zakona i dobivenih ovlasti (čl. 7., st. 2. ZO). Dakle, vidimo da ipak postoje granice do kojih branitelj može ići. Iz svega rečenog možemo zaključiti da branitelj ne smije iznošenjem neistinitih tvrdnji ometati rad suda i dovoditi ga u zabludu, a napose ne smije nanositi štetu drugim osobama, osobito svaljivanjem krivnje na njih, pa u tom smislu treba tumačiti njegov odnos prema žrtvi kaznenog djela. Je li pod tim vidom očekivan ovakav stav naših studenata?

⁸⁰ Za više vidi čl. 49. Zakona o odvjetništvu.

⁸¹ Kaznena djela su taksativno navedena u čl. 49., st.1. Zakona o odvjetništvu.

⁸² <http://www.poslovni.hr/vijesti/crne-ovce-medu-odvjetnicima-kriminal-korupcija-visoke-tarife-66086.aspx>.

Što se tiče tvrdnje “Branitelji su nepravedni prema žrtvama zato što zastupaju kriminalce” (27), 42 % studenata se s njom ne slaže, gotovo jednak postotak, njih 38 %, prema ovom pitanju je neutralan, a samo 20 % studenata se slaže s ovom tvrdnjom. Ovakvim odgovorima studenti pokazuju pozitivan stav prema ovom aspektu odvjetničkog rada.

Branitelji pružanjem pravne pomoći okrivljeniku samo obavljaju svoj posao i dužni su poduzeti sve pravne radnje koje idu u prilog njihova branjenika. Načelo pravičnoga postupka kao stožerno načelo kaznenog postupka zahtijeva da se okrivljeniku u potpunosti mora omogućiti obrana otklanjanjem nejednakosti između njega i državne represivne vlasti (koju predstavlja državni odvjetnik iza kojeg stoji cijeli državni aparat).⁸³ Upravo ovdje možemo vidjeti i glavnu razliku između rada državnog odvjetnika i branitelja, jer je državni odvjetnik dužan pridržavati se načela legaliteta, dok se od branitelja ne traži objektivnost u nastupu. Njega se ne može ispitati kao svjedoka u postupku o podacima koje mu je okrivljenik povjerio jer je dužan čuvati braniteljsku tajnu kao profesionalnu tajnu. Unatoč i svojem suprotnom uvjerenju u okrivljenikovu krivnju, dužan je okrivljeniku pružiti potpunu obranu, pa i zahtijevati oslobađajuću presudu ako smatra da optužba ima loše dokaze. Naravno da nije lako odrediti gdje je granica u moralnom smislu pri pružanju pravne pomoći, ali zato i postoje deontološka pravila odvjetničke struke koja su regulirana Kodeksom odvjetničke etike⁸⁴, kojeg se svaki branitelj dužan pridržavati.

Stav prema kompetentnosti branitelja održava samo tvrdnja 19. “U pravilu, branitelji jako dobro zastupaju svoje klijente/okrivljenike”. Čak više od polovice sudionika (52 %) ima neutralan stav prema toj tvrdnji (niti se slaže niti se ne slaže), 33 % studenata se slaže s tvrdnjom, a 15 % ih se ne slaže. To bi se dijelom moglo objasniti nepoznavanjem odvjetničke profesije, odnosno rezultata njihova rada, s obzirom na to da kao studenti nemaju možda pravi uvid u rad odvjetnika.

⁸³ Vidi više Krapac, *op. cit.* u bilj. 66, str. 137 - 170.

⁸⁴ Kodeks odvjetničke etike može se pronaći na mrežnim stranicama Hrvatske odvjetničke komore (<http://www.hok-cba.hr/Default.aspx?sec=39>). Kodeks odvjetničke etike donesen je na Skupštini Hrvatske odvjetničke komore 18. veljače 1995., s Izmenama i dopunama koje su donesene na Skupštini Hrvatske odvjetničke komore 12. lipnja 1999., objavljen je u Narodnim novinama, br. 64 od 20. lipnja 2007. Dopune Kodeksa odvjetničke etike donijela je Skupština Hrvatske odvjetničke komore 14. lipnja 2008. godine (Narodne novine, br. 72/2008).

U cjelini, stavovi studenata prava prema radu branitelja/odvjetnika umjereno su negativni, s prosječnom vrijednosti od $M = 2,74$ ($SD = 0,51$). Pri tome bi rezultat bio i nepovoljniji da nema tvrdnje 19. koja se odnosi na dobro zastupanje klijenata, prema kojoj studenti imaju blago pozitivan stav. U ovom aspektu rada najmanje je značajnih korelacija među tvrdnjama.⁸⁵ One koje su statistički značajne kreću se u rasponu od 0,10 i 0,30, no samo jedna prelazi vrijednost od korelacije veću od 0,20.

4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Cilj ovog rada bio je usporediti opći stav prema kaznenom pravnom sustavu studenata prava u odnosu na studente socijalnog rada i psihologije te prikazati stavove studenata prava na trima pravnim fakultetima (u Osijeku, Splitu i Zagrebu) prema pojedinim aspektima kaznenog pravnog sustava - zakonima i kaznenoj politici, policiji, državnom odvjetništvu, sucima i braniteljima/odvjetnicima.

Analize su pokazale da, iako studenti prava imaju statistički značajno pozitivniji opći stav prema kaznenom pravnom sustavu, sve tri skupine studenata (prava, psihologije i socijalnog rada) imaju negativan stav prema kaznenom pravnom sustavu u cjelini. Pri tome studenti prava imaju blago negativan stav, a studenti psihologije umjereno negativan stav.

Tablica 8. Prosječni rezultati intenziteta stava studenata prava prema pojedinim aspektima kaznenog pravnog sustava

aspekt kaznenog pravnog sustava	M	SD	broj tvrdnji
zakoni i kaznena politika	2,57	0,58	7
policija	2,41	0,68	6
državni odvjetnici	2,84	0,61	4
suci	2,81	0,62	6
branitelji/odvjetnici	2,74	0,51	5

⁸⁵ Tvrdnje 9. i 7. nisu značajno povezane s tvrdnjom 19., a tvrdnja 17. nije povezana s tvrdnjom 27.

Kao što se može vidjeti iz Tablice 8, iako prema svim aspektima kaznenog pravnog sustava studenti prava imaju negativan stav⁸⁶, najkritičniji su prema policiji, a najskloniji državnom odvjetništvu i sucima. Korelacije među ovim aspektima su statistički značajno pozitivno povezane i kreću se u rasponu od 0,29 do 0,53 ($p < 0,01$), što znači da studenti koji imaju pozitivniji stav prema jednom od aspekata imaju i pozitivniji stav prema drugim aspektima kaznenog pravnog sustava. Najviša korelacija je upravo između stava prema državnom odvjetništvu i sucima.

Uvid u rezultate po pojedinim tvrdnjama pokazuje da je kod značajnog broja tvrdnji (njih 15 od 28) više od trećine studenata prava, sudionika ovog istraživanja, izrazilo neutralan stav, odnosno da se sa sadržajem tvrdnji nisu niti slagali niti ne slagali. Kako to možemo objasniti? Jedna moguća hipoteza je da se sudionici istraživanja, u najvećem broju studenti 3. i 4. godine, nalaze u fazi početne profesionalne socijalizacije te da su oprezni u davanju mišljenja o nekim aspektima buduće profesije. Druga hipoteza je da je dosadašnje obrazovanje razvilo kod njih kritičan stav u kojem "važu" razloge za i protiv neke procjene te, kad imaju neke informacije koje bi bile u prilog slaganju s nekim objektom stava, te neke informacije koje ne idu u prilog tog istog stava, ostaju neutralni. Treća hipoteza, kojoj ćemo posveti najviše pažnje, jest da studenti sa svojim dosta izraženim neutralnim stavom prema nizu tvrdnji rješavaju kognitivnu disonancu⁸⁷ između onoga što uče na fakultetu, onoga što vide sami kao građani i onoga kako percipiraju kako drugi građani doživljavaju pravosuđe. Dakle, oni s jedne strane svoj stav prilagođavaju socijalnom kontekstu u kojem žive, a s druge strane čuvaju lojalnost profesiji za koju se obrazuju.

Kakav je taj socijalni kontekst? Za oslikavanje ćemo posegnuti za istraživanjem *Stratifikacija i vrijednosni sistem u Hrvatskoj* koje je proveo Institut za društvena istraživanja 2010. godine na reprezentativnom uzorku od 1000 ispitanika te usporedbom tih nalaza s rezultatima komparabilnog istraživanja koje je provedeno krajem 2003. i početkom 2004. godine.⁸⁸ Istraživanje provedeno 2010. je "izbacilo korupciju u prvi plan, kao jednu od ključnih kriznih točaka

⁸⁶ Podsjećamo da prosječni rezultat 3 predstavlja neutralnu točku, a da rezultati ispod 3 upućuju na negativan, a iznad 3 na pozitivan stav prema određenom aspektu.

⁸⁷ Kognitivna disonanca je osjećaj nelagode koji se izvorno definira kao rezultat dviju ili više neusklađenih spoznaja. Vidi Aronson; Wilson; Akert, *op. cit.* u bilj. 8, str. 592.

⁸⁸ Riječ je o *South East Social Survey Projectu* koji je financiralo Ministarstvo znanosti Norveške i koje se provelo u Hrvatskoj na reprezentativnom uzorku od 2550 sudionika.

u društvu.”⁸⁹ Tako je 2004. godine 71,8 % građana smatralo da je većina ili da su gotovo svi zaposleni u državnim službama uključeni u korupciju, a 2010. godine to smatra čak 81,3 % građana. Pri tome najmlađi (dob od 18 do 32 godine) i najstariji u uzorku (59 godina i više) procjenjuju korupciju značajno rasprostranjenijom od ostalih dobnih skupina. Također je utvrđeno da postoji statistički značajna negativna povezanost između percepcije korupcije i povjerenja u institucije⁹⁰, uključujući pravosuđe ($r = -0,124$; $p < 0,01$) i policiju ($r = -0,198$; $p < 0,01$).

Za razliku od naših podataka, prema kojima su studenti prava ipak pokazali veće povjerenje u pojedine aspekte rada državnog odvjetništva i suda u odnosu na rad policije, kod građana Hrvatske policija je na drugom, a pravosuđe tek na devetom mjestu od 12 procjenjivanih društvenih institucija.⁹¹ Pri tome je povjerenje u policiju u odnosu na 2004. godinu poraslo 2010. godine te je policija čak pretekla crkvu. Tako je 2010. čak 58 % građana izrazilo povjerenje u policiju, a 53,1 % u crkvu, dok je 2004. godine taj odnos bio 67,5 % za crkvu, a 54 % za policiju. I povjerenje u pravosuđe je poraslo, tako da je 2004. 24,6 % građana imalo u njega povjerenje, a 2010. godine 33 % građana. Ipak još 49,1 % građana ima malo povjerenja, a čak 26,3 % uopće nema povjerenja u pravosuđe. Ovo istraživanje je dalo i zanimljive podatke o povjerenju u medije. Naime, pri interpretaciji rezultata našeg istraživanja često smo zatekli da podatke koji nisu bili u skladu s očekivanjem pod vidom pretpostavljenog znanja i profesionalne socijalizacije studenata objašnjavamo utjecajem medija. Spomenuta istraživanja pokazala su da je povjerenje građana u tisak poraslo od 2004. do 2010. godine s 23,1 % na 43 %, a da je povjerenje u televiziju naraslo s 30,6 % na 45,2 %. To upućuje da su naše hipoteze o utjecaju medija opravdane. Ujedno, to otvara i pitanje potrebe obrazovanja mladih, pa tako i studenata za tzv. medijsku pismenost, odnosno razvoj kompetencija za analitičko i kritičko korištenje medijskih sadržaja.⁹² Rad na ovom području je posebno važan s obzirom na to da je u današnje vrijeme nedvojbeno da mediji ne odražavaju nego konstruiraju

⁸⁹ Vidi Sekulić, D. *Percepcija korumpiranosti u vremenskoj perspektivi*. U: Kregar, J. (ur.), *Korupcija i povjerenje*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Zagreb, 2011., str. 53 - 69.

⁹⁰ Povjerenje u institucije procjenjivano je na skali od četiri stupnja (od “imam veliko povjerenje” do “uopće nemam povjerenja”), a također je bio moguć odgovor “ne znam”.

⁹¹ Vidi Sekulić; Šporer, *op. cit.* u bilj. 57, str. 71 - 117.

⁹² O konceptu medijske pismenosti može se vidjeti više u tekstu Nade Zgrabljic Rotar *Mediji - medijska pismenost, medijski sadržaji i medijski utjecaji*. U: Zgrabljic Rotar, N. (ur.), *Medijska pismenost i civilno društvo*, Mediacentar, Sarajevo, 2005., str. 9 - 43.

našu stvarnost te je razvoj analitičkog i kritičkog stava prema sadržajima koje nude nužan.

Ipak, valja naglasiti da su i međunarodna istraživanja pokazala da je povjerenje u pravosuđe u pravilu slabije nego npr. u zdravstvo, školstvo, vojsku.⁹³ Smatra se da su ključni razlozi za to manje osobno iskustvo građana s pravosuđem i specifična uloga pravosudnih tijela koja javnosti može biti zbunjujuća. Tako suci trebaju izvršiti različite uloge od kojih je jedna osiguravanje da optuženik ima nepristran sudski postupak/suđenje. Državni odvjetnik ima drugu ulogu i treba djelovati u interesu javnosti, što može dovesti do toga da dovodi u pitanje odluku suda. Javnost može biti time zbunjena ili može propustiti iz vida te različite uloge, što može objasniti manju razinu povjerenja u pravosuđe. Uz to, informacije o kaznenom pravosudnom sustavu filtrirane su kroz medijske vijesti, koje su usmjerene na negativne aspekte pravosuđa. Bolje vrednovanje policije u javnosti više je odraz činjenice da su policijski djelatnici najvidljiviji dio provođenja zakona i kaznenog postupka. O radu policije se i više zna, ulaže se u kampanje, što pridonosi boljem povjerenju javnosti.⁹⁴ To više treba posvetiti pozornost negativnom stavu koji su studenti prava izrazili prema policiji, a može se očekivati da će dio njih u svojem budućem profesionalnom djelovanju nužno s policijom surađivati.

Ostaje otvoreno pitanje kako nalaze ovog istraživanja iskoristiti za unapređenje nastave tako da se neutraliziraju različiti izvanjski učinci koji, prema svemu sudeći, djeluju na proces profesionalne socijalizacije studenata prava. Je li za to dovoljno da studenti imaju više praktičnog iskustva i vježbi u odnosu na teorijsku nastavu? Pod tim vidom bilo bi dobro u budućim sličnim istraživanjima usporediti stavove studenata IV. i V. godine studija s obzirom na to da se dio nastave na završnoj godini studija provodi na tzv. pravnim klinikama⁹⁵ koje su posvećene ovladavanju nekim praktičnim vještinama i povećavanju neposrednog iskustva studenata te empirijski provjeriti imaju li

⁹³ Vidi Roberts, *op. cit.* u bilj. 14, str. 153 - 178.

⁹⁴ Vidi Hough, M.; Roberts, J., *Confidence in justice: An international review*, ICRP Research papers, no. 3., The Institute for Criminal Policy Research, King's College, London, 2004.

⁹⁵ Dobar pregled povijesti i važnosti tzv. pravnih klinika u obrazovanju budućih pravika može se naći u tekstu Buecker, A.; Woodruff, W. A., *The Bologna Process and German legal education: Developing professional competence through clinical experiences*, German Law Journal, vol. 9, 2008., str. 577 - 617.

neki specifični oblici nastave na završnoj godini studija pozitivan učinak na razvoj vještina i stavove studenata.

S obzirom na to da kvantitativna istraživanja ovakvog tipa omogućuju samo hipoteze za objašnjavanje nekih (ne)očekivanih podataka, predlažemo da se sa seminaristima na odgovarajućim kolegijima iz područja kaznenog prava prođiskutiraju ovi rezultati. Također predlažemo da se u budućim istraživanjima posveti više prostora ispitivanju atribucija studenata u odnosu na neke pojave u pravosuđu, odnosno njegovu najistaknutijem aspektu, kaznenom pravnom sustavu.

Temeljem rezultata ovog istraživanja bilo bi dobro razmotriti mogućnost međufakultetskog projekta u kojemu bi se razvio složeniji i osjetljiviji instrumentarij, kojim bi se sustavno pratili stavovi i vrednote studenata prava i njihovi korelati, koji bi omogućili bolji uvod u tzv. pravnu socijalizaciju studenata u području kaznenog prava, ali i u ostalim područjima.

U budućim istraživanjima bilo bi dobro uključiti one koji su u fokusu istraživanja - suce, policajce, državne odvjetnike. Može se očekivati da oni imaju drukčiju perspektivu na kazneni pravni sustav i svoju ulogu u njemu. Kako je znanje kao kognitivna komponenta značajna u formiranju stavova, može se očekivati da bismo u tom području imali određene razlike. No, također bi bilo dobro proširiti ovakva istraživanja i na tzv. opću populaciju. Zanimljivo bi bilo vidjeti u kojoj se mjeri razlikuju stavovi onih koji rade u pravosudnom sustavu, onih koji se pripremaju za pravnu profesiju i opće populacije. Za takva daljnja istraživanja potrebno je posvetiti veću pozornost konstrukciji skala, tako da što bolje oslikaju našu pravosudnu stvarnost i zakone s jedne strane i obrazovne ciljeve pravnih fakulteta s druge strane.

Također, bilo bi dobro u ovakvim istraživanjima ubuduće kombinirati kvalitativni i kvantitativni metodološki pristup, što bi omogućilo i produbljivanje razumijevanja stavova i vrednota studenata i dobivanje uvida u dominantni stav i vrijednosni sustav određenih uzoraka populacije studenata prava, pravnika i ostalih dionika bitnih za djelotvorno pravosuđe.

Kazneni pravni sustav dinamičan je i složen i utječe na živote svih građana. Važno je doznati kako ga ljudi doživljavaju, to više što je sve više kontroverznih pitanja vezanih uz njegovu djelotvornost i poštenje. Također je važno pratiti različite aspekte profesionalne socijalizacije studenata prava za ovo područje. Stručnjaci u sustavu pravosuđa trebaju imati realnu sliku o tome kako ih vidi javnost, koje je povjerenje javnosti u sustav, raste li razina povjerenja u kazneni sustav ili se smanjuje te čemu se to može atribuirati. Takva istraživanja trebala

bi zanimati ne samo istraživače, već u prvome redu nastavnike pravnih fakulteta i donositelje odluka i sve ostale stručnjake u tom sustavu.⁹⁶ Pri tome, s obzirom na to da pravni fakulteti imaju nedvojbeno važnu ulogu u unapređenju slike koju javnost ima o pravnicima i pravosuđu, poznavanje stavova i vrednota studenata je za nastavnike od posebne važnosti i može pridonijeti usmjerenijem razvoju profesionalnih kompetencija⁹⁷ budućih pravnika tijekom sveučilišnog obrazovanja.

Summary

Marina Ajduković*

Barbara Herceg**

Ivana Radić***

Ante Novokmet****

Ivan Vukušić*****

LAW STUDENT ATTITUDES TOWARDS THE CRIMINAL LAW SYSTEM

The paper presents the attitudes of students towards the criminal law system. The research was carried out on a sample of 362 students of the third, fourth and fifth years

⁹⁶ Vidi Roberts, *op. cit.* u bilj. 14, str. 153 - 178.

⁹⁷ Više o konceptu razvoja profesionalnih kompetencija studenata prava vidjeti u (1) Bu-ecker; Woodruff, *op. cit.* u bilj. 95, str. 589 - 593, (2) Montgomery, J. E., *Incorporating emotional intelligence concepts into legal education: Strengthening the professionalism of Law students*, University of Toledo Law Review, vol. 39, 2008., str. 323 - 364, (3) American Bar Association, *Education and professional development - An educational continuum*, Report of the Task Force on Law Schools and Profession: Narrowing the Gap, 1992. (Izvještaj je poznat kao ABA MacCrate Task Force Report).

* Marina Ajduković, Ph. D., Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

** Barbara Herceg, LL. M., Assistant, Faculty of Law, University of Osijek, Trg Stjepana Radića 13, Osijek

*** Ivana Radić, LL. M., Assistant, Faculty of Law, University of Split, Domovinskog rata 8, Split

**** Ante Novokmet, LL. M., Assistant, Faculty of Law, University of Osijek, Trg Stjepana Radića 13, Osijek

***** Ivan Vukušić, LL. M., Assistant, Faculty of Law, University of Split, Domovinskog rata 8, Split

of the Faculties of Law in Osijek (N=100), Split (N=90) and Zagreb (N=172). The research was conducted by means of the Attitude Scale for the Criminal Law System. It consists of 28 statements pertaining to the attitudes towards laws and criminal policy, the police, the State Attorney's Office, judges and attorneys. The participants had to select a degree of agreement with each statement on a scale from 1 to 5. The overall result ranges from 28 to 140. No significant differences in the general attitudes towards the criminal law system were found between the answers provided by the participants from the three participating Faculties of Law. The basic assumption that law students have a generally more positive attitude towards the criminal law system compared to that of students of social work and psychology was confirmed. More specifically, the law students expressed a mildly negative attitude ($M=74.56$; $SD=12.37$), while the psychology students had a moderately negative attitude ($M=67.14$; $SD=10.33$).

Although the law students expressed a mildly to moderately negative attitude towards all aspects of the criminal law system, they seemed to be most critical of the police, and expressed the most positive attitude towards the State Attorney's Office. The correlations between all aspects of the criminal law system are statistically significant and range from 0.29 to 0.53 ($p<0.01$). The highest correlation is found between the attitude towards the State Attorney's Office and the judges. The results suggest that in a substantial number of statements (15 of 28) more than one third of the law students expressed a neutral attitude, i.e. they neither agree nor disagree with the statements. Particular attention was given to this fact in the analysis of the results.

Key words: criminal law system, law students, attitudes

Zusammenfassung

Marina Ajduković*

Barbara Herceg**

Ivana Radić***

Ante Novokmet****

Ivan Vukušić*****

DIE EINSTELLUNGEN VON JURA-STUDENTEN
ZUR STRAFRECHTSORDNUNG

Dieser Beitrag präsentiert die Einstellungen von Jura-Studenten zur Strafrechtsordnung. Befragt wurden 362 Studenten im 5. bis 10. Semester der Juristischen Fakultäten in Osijek (n=100), Split (n=90) und Zagreb (n=172). Für die Erhebung wurde eine Skala von Einstellungen zur Strafrechtsordnung, bestehend aus 28 Behauptungen über die Einstellung zu Strafrechtspolitik, Polizei, Staatsanwaltschaft, Richtern und Verteidigern/Rechtsanwälten, verwendet. Die befragten Studenten bestimmten anhand einer fünfstufigen Skala, inwieweit sie dem Inhalt der jeweiligen Behauptung zustimmen. Das Gesamtergebnis bewegt sich im Umfang von 28 bis 140. Zwischen den Studenten der drei Fakultäten wurde kein signifikanter Unterschied hinsichtlich ihrer allgemeinen Einstellung zur Strafrechtsordnung festgestellt. Die Ausgangshypothese, Jura-Studenten hätten eine insgesamt positivere Meinung von der Strafrechtsordnung als Studenten der Studiengänge Sozialarbeit und Psychologie hat sich bestätigt. Dabei haben die Jura-Studenten eine leicht negative Einstellung ($M=74,56$; $SD=12,37$), während Psychologie-Studenten eine moderat negative Einstellung haben ($M=67,14$; $SD=10,33$).

* Dr. Marina Ajduković, Professorin an der Juristischen Fakultät in Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

** Barbara Herceg, Mag. iur., Assistentin an der Juristischen Fakultät in Osijek, Trg Stjepana Radića 13, Osijek

*** Ivana Radić, Mag. iur., Assistentin an der Juristischen Fakultät in Split, Domovinskog rata 8, Split

**** Ante Novokmet, Mag. iur., Assistent an der Juristischen Fakultät in Osijek, Trg Stjepana Radića 13, Osijek

***** Ivan Vukušić, Mag. iur., Assistent an der Juristischen Fakultät in Split, Domovinskog rata 8, Split

Obwohl Jura-Studenten gegenüber sämtlichen Aspekten der Strafrechtsordnung eine leicht bis moderat negative Einstellung haben, gilt ihre kritischste Einstellung der Polizei, während sie der Staatsanwaltschaft gegenüber die größte Affinität zeigen. Die Korrelationen zwischen sämtlichen Aspekten der Strafrechtsordnung sind statistisch signifikant positiv und bewegen sich im Umfang von 0,29 bis 0,53 ($p < 0,01$). Am höchsten korrelieren die Einstellungen zu Staatsanwaltschaft und Richtern. Die Sichtung der Resultate ergibt, dass zu einer signifikanten Anzahl von Behauptungen (15 von 28) mehr als ein Drittel der befragten Jura-Studenten eine neutrale Einstellung bekundet bzw. der vorgelegten Behauptung weder zugestimmt noch widersprochen haben. Diesem Befund wird in der Analyse der Ergebnisse besondere Beachtung geschenkt.

Schlüsselwörter: Strafrechtsordnung, Jura-Studenten, Einstellungen

